

o-Rusyns and their Descendants
Náš ľud. Karpatskí Rusíni a ich
Amerike), 1984.
cal Atlas. (Ukrajina. Historický

syn Americans. (Američania
o pôvodu), 1989.
čňuje Historický atlas východnej a

R. Magocsiho predstavujú ucelený
"rusínsku otázku" i návrh jej rieše-
o referát v plnom znení a požiadali
alších odborníkov na túto proble-
vyzvaných, kyjevský historik Dr.
dmielol zaujať stanovisko s tým, že
o problém vedecký, ale politicky
ská publikujeme a prof. Magocsi
osť na názory dr. Haraksima, di
gbu odpovedať.

Redakcia

KARPATSKÍ RUSÍNI : SÚČASNÝ STAV A PERSPEKTÍVY V BUDÚCNOSTI

PAUL ROBERT MAGOCSI

Multicultural History Society of Ontario, Kanada

Kto sú Rusíni?

V roku 1875 geografi starého kráľovského Uhorska postavili vo vzdialenej oblasti krajiny pomník, na ktorom bolo uvedené: "Presné prístroje potvrdili, že tento bod, kde sa pretínajú línie zemepisnej šírky a dĺžky, je stredom Európy".¹ O storočie neskôr, v roku 1977, sovietska moc, ktorá vtedy vládla v tejto oblasti, postavila ďalší pomník na označenie centra starého kontinentu, ktorým je priesečník dvoch línií - jednej, zahájenej sa od severného arktického pobrežia Sibírska po krétske pláže na juhu a druhej, zahájenej od západného írského pobrežia po Ural na východe. Miesto, kde sú pomníky postavené, leží medzi obcami Dilove (predtým Trebušany) na úpätí stredných Karpát, od nepamäti obývaných predovšetkým Slovanmi nazývanými karpatskí Rusíni (po anglicky Rusyni, po nemecky Karpaten). Vychádzajúc zo zemepisnej skutočnosti máme, že Rusíni nie sú periférnou skupinou, ale skupinou, ktorej vlasť - Karpatská Rus - sa nachádza v srdci Európy.

Na základe súčasných štátnych hraníc Rusíni žijú na pomerne kompaktnom území troch štátov: na území Česko-Slovenska a Poľska. Okrem toho majú malú skupinu Rusínov v Juhoslávii. Ide o potomkov prisťahovalcov, ktorí opustili karpatskú vlasť v 18. a 19. storočí. Počet všetkých Rusínov v súčasnosti predstavuje 1,2 milióna. Zaráďujeme sem 977 000 Rusínov zo Zakarpatskej oblasti (predtým Karpatská Rus) Ukrajiny, 130 000 obyvateľov v južnej časti Slovenska, 80 000 z lemkovského regiónu juhovýchodného Poľska a iných oblastí tejto

krajiny a 30 000 z Vojvodiny (Báčka) a Chorvátskej republiky v Juhoslávii.

Terminologické problémy

Veľmi dôležité je uvedomiť si, čo znamená termín Rusín. Tradične tento názov alebo jeho miestny variant Rusnak používali východoslovanskí obyvatelia karpatského regiónu na označenie svojej národnosti. Avšak v 20. storočí, a najmä v jeho druhej polovici, sa historický názov Rusfn alebo Rusnak zamieňal iným - názvom Ukrajinec v sovietskom Zakarpatsku a v Česko-Slovensku alebo názvom Lemko v Poľsku. Iní Rusíni sa vzdali svojej spolupatričnosti s niektorou východoslovanskou skupinou a namiesto toho sa pripojili k prevládajúcej národnosti štátu, v ktorom žijú, napr. k Poliakom v Poľsku alebo Slovákom v Česko-Slovensku. K týmto zmenám v národnostnom samooznačení dochádzalo postupne. Podnietili ich racionálne argumenty alebo národnostná asimilácia predovšetkým v národnostne zmiešaných manželstvách, v ktorých sa deti (alebo to za nich urobili rodičia) hlásili k príslušníkom dominujúcej národnosti v krajine - k Slovákom alebo Poliakom.

Častejšie sa zmeny v označení národnostnej príslušnosti uskutočnili na základe vládnych nariadení, ktoré názov Rusín v oficiálnom styku vylučovali. Stalo sa tak po roku 1945 v sovietskom Zakarpatsku a Poľsku, a začiatkom päťdesiatych rokov v Československu. Výsledkom je, že dnes, v rámci rovnakej etnolingvistickej skupiny a tej istej dediny, ba v niektorých prípadoch dokonca aj v

jednej rodine, nájdeme ľudí, ktorí sa hlásia k Rusínom, Lemkom, Ukrajincom, Slovákom alebo aj Poliakom. Navyše, v prípade východoslovanského označenia Rusín (Rusnak, Lemko, Ukrajiniec), niektorí tieto názvy pokladajú za synonymá a iní - za vzájomne sa vylučujúce termíny. Inými slovami, poniektorí tvrdia, že Rusín je starý historický termín pre Ukrajinca, a Lemko je regionálny názov Ukrajinca, kým ďalší sú presvedčení, že názov Lemko a Rusnak sú regionálne formy pre termín Rusín a označujú ľudí, čo sa odlišujú od Ukrajincov a každej inej susednej národnosti.

Treba však poznamenať, že odhadovaný počet 1,2 milióna Rusínov, ktorý sme uviedli, sa vzťahuje na všetkých ľudí toho istého jazykového a etnického pôvodu, bez ohľadu na to, ako sú zapísaní v úradných dokumentoch - občianskych preukazoch, alebo štatistikách zo sčítania ľudu. náš záujem sústredíme v prvom rade na súčasné rusínske hnutie a na tú skupinu ľudí (presný počet nie je známy), ktorá sa považuje za Rusínov a myslí si, že tvorí osobitný národ.

Historické pozadie

Na tomto mieste nie je ani možné ani vhodné poskytnúť rozsiahly náčrt dejín Rusínov. Pre lepšie pochopenie súčasnej situácie pokladáme však za potrebné obrátiť pozornosť na niekoľko historických činiteľov.

Rusíni nikdy nemali ani vlastný štát ani politickú nezávislosť. Od stredoveku nad nimi panovala Uhorsko, Poľsko alebo Rakúsko. Napriek tomu od polovice minulého storočia susedné či vládnúce štáty v rôznom čase uznali, že majú právo na územnú entitu, ich existencia na územiach, ktoré sú rusínske a pre Rusínov je oprávnená a mali by dostať určitý stupeň autonómie alebo samosprávy.² Prvú skúsenosť v tomto smere získali koncom roka 1849, keď rakúska vláda, bezprostredne po porážke maďarskej revolúcie, rozdelila Uhorsko na päť vojenských a niekoľko civilných okruhov. Jeden z civilných okruhov vznikol na rusínskom etnickom území (Užhorod) a bol riadený príslušníkmi rusínskej národnosti. Tento pokus trval len niekoľko mesiacov.

Oveľa dôležitejšie bolo obdobie prevratných politických zmien po prvej svetovej vojne. Vtedy nová maďarská vláda v Budapešti, usilujúc sa o zachovanie Rusínmi obývaného územia vo zväzku Uhorska, utvorila v decembri 1918 autonómnu Rusku Krajinu, ktorá pretrvala aj po tom, keď v marci 1919 v rozpadajúcom sa Uhorsku uchoпил moc prosovietsky komunistický režim.³ Súčasne vláda

Československa lákala Rusínov do svojho zväzku a sľubovala im, že v novom štáte, ak sa k nemu pripoja, budú mať samosprávne územie, ktoré bude mať názov Rusínsko (Rusínia) alebo Podkarpatská Rus. V máji 1919 Rusíni akceptovali československú ponuku. Najvýznamnejším faktom však bolo, že sa rusínska otázka dostala na medzinárodné politické fórum (Parížska mierová konferencia) a že "plný stupeň samosprávy" pre "rusínske územie južne od Karpát" zaručovali dve medzinárodné zmluvy - zmluva uzavretá v St. Germain-en-Laye 10. 9. 1919 a v Trianone 4. 6. 1920, ako aj Československá ústava z 29. 2. 1920.

Nasledujúce dve desaťročia prevažná väčšina Rusínov (viac ako tri štvrtiny ich vtedajšieho celkového počtu) žila na Podkarpatskej Rusi, t.j. na území, ktoré vo svojom názve malo označenie, že je rusínske, ktoré malo svoje vlastné rusínske školstvo, samosprávne inštitúcie, slávnostné uniformy, guvernéra, čiastočne zvolený vlastný snem, svoju hymnu a svoje divadlo. Nakoniec, koncom r. 1938 Podkarpatská Rus (neskôr premenovaná na Karpatskú Ukrajinu) dosiahla vlastnú autonómiu. Premenenie požadovali nielen miestni politici ukrajinskej orientácie, ale aj hanebná Mníchovská dohoda, ktorá viedla k rozbitiu Československa. Karpatská Ukrajina existovala takmer pol roka, až do úplnej likvidácie toho, čo po Mníchove ostalo z Československa (marec 1939).

Dvadsaťte storočie bolo svedkom troch krátke trvajúcich pokusov o rusínsku nezávislosť. Prvý z nich sa uskutočnil v roku 1919, keď si Lemkovia, žijúci v Haliči, ktorá predtým patrila Rakúsku, po neúspešnom pokuse dostať sa do zväzku Československa a takto sa spojiť s juhokarpatskými Rusínmi, vytvorili nezávislú republiku. Táto existovala šestnásť mesiacov, dovtedy, kým jej vládu v marci 1920 neuvádzala poľská administratíva, ktorá sa ujala moci na rusínskom území na severných svahoch Karpát.⁴ V tom istom čase regionálna etnická skupina, známa pod menom Huculi, utvorila na východnom okrajovom území Podkarpatska svoju vlastnú republiku, ktorá pretrvala štyri mesiace (február-jún), kým ju nezlikvidovalo rumunské vojsko. Tretí neúspešný pokus sa uskutočnil o dvadsať rokov neskôr, keď autonómna vláda Karpatskej Ukrajiny v posledný deň existencie Československa (15. 3. 1939), tesne pred maďarským vpádom na jej územie, symbolicky vyhlásila svoju nezávislosť.⁵ Z naznačeného vyplýva, že hoci Rusíni nikdy nemali vlastný štát, získali počas nie zanedbateľného obdobia skúsenosť, z ktorej pramení historické povedomie vlastnej politickej entity (Podkarpatskej Rusi). Uznal ju aj štát, v

...kala Rusínov do svojho zväzku a
...ovom štáte, ak sa k nemu pripoja,
...rávne územie, ktoré bude mať
...rusínia) alebo Podkarpatská Rus.
...ní akceptovali československú
...mnejším faktom však bolo, že sa
...stala na medzinárodné politické
...mierová konferencia) a že
...správy" pre "rusínske územie
...zaručovali dve medzinárodné
...avretá v St. Germain-en-Laye 10.
...ne 4. 6. 1920, ako aj Českoslo-
...2. 1920.

...e desaťročia prevažná väčšina
...ri štvrtiny ich vtedajšieho celko-
...Podkarpatskej Rusi, t.j. na území,
...názve malo označenie, že je
...o svoje vlastné rusínske školstvo,
...itútie, slávnostné uniformy,
...ne zvolený vlastný snem, svoju
...dlo. Nakoniec, koncom r. 1938
...neskôr premenovaná na Karpat-
...hla vlastnú autonómiu. Preme-
...nielen miestni politici ukrajinskej
...ebná Mnichovská dohoda, ktorá
...koslovenska. Karpatská Ukra-
...er pol roka, až do úplnej likvi-
...nichove ostalo z Československa

...ie bolo svedkom troch krátko
...rusínsku nezávislosť. Prvý z nich
...1919, keď si Lemkovia, žijúci v
...m patrila Rakúsku, po neúspeš-
...sa do zväzku Československa a
...okarpatskými Rusínmi, tvorili
...Táto existovala šesťnásť mesia-
...j vládu v marci 1920 neuvážnila
...tíva, ktorá sa ujala moci na
...severných svahoch Karpát.⁴ V
...onálna etnická skupina, známa
...i, tvorila na východnom okra-
...patska svoju vlastnú republiku,
...mesiace (február-jún), kým ju
...unské vojsko. Tretí neúspešný
...l o dvadsať rokov neskôr, keď
...arpatskej Ukrajiny v posledný
...oslovenska (15. 3. 1939), tesne
...ádom pa jej územie, symbolicky
...vislosť.⁵ Z naznačeného vyplýva,
...nemali vlastný štát, získali počas
...obdobia skúsenosť, z ktorej
...povedomie vlastnej politickej
...kej Rusi). Uznal ju aj štát, v

ktorom žili, aj medzinárodná verejnosť (Parížska
mierová konferencia, Spoločnosť národov).

Hoci domovina Rusínov sa nachádza v geogra-
fickom centre Európy, zároveň tvorí hranicu rôznych
kultúr. Ide o pásmo predelu medzi katolíckym zápa-
dom a pravoslávny východom, ktorý Riccardo
Plechio klasifikoval širšími kultúrnymi termínmi
Slavia romana a *Slavia orthodoxa*.⁶ Osídlenie na
mieste, kde žijú, a z toho vyplývajúce uvedené dele-
nie, má veľký vplyv na rusínsku mentalitu.

Sám jazyk, či séria dialektov, ktoré Rusíni použi-
vajú, zrkadlia vplyvy oboch kultúrnych sfér. Kým ich
roč jasne patrí medzi východoslovenské jazyky, väčši-
nu slovnej zásoby, prízvuk, ba dokonca i syntax sú
západoslovenské.

Čo sa týka názornosti, kultúrny predel je najmar-
kantnejší v tom, čo je pre tradičnú rusínsku kultúru
najdôležitejšie, teda - v náboženstve. Niektorí Rusíni
sú pravoslávni, ale väčšina (prinajmenšom posled-
ných dvesto rokov) sú katolíci, presnejšie grécko-
katolíci. Tieto rozdiely v náboženskom vyznaní
zrkadlia celý myšlienkový svetozázor, ktorý má
západnú alebo východnú orientáciu. Východná
orientácia má tendenciu vzdať sa svojho "ja" v
prospech osudu v nádeji, že kresťanský Boh a jeho
prostredníci (Kristus a Panna Mária), by mohli nejakým
spôsobom zmierniť útrapy tohto pozemského
života. Naproti tomu sa zdá, že predstavitelia
západnej orientácie nadobudli dojem, že ak jednotli-
vec získa vzdelanie alebo politickú skúsenosť, môže
si muž alebo žena nejakým spôsobom usporiadať
svoj život a mať určitú kontrolu nad osudom.

Východno-západná dichotómia v rusínskej
mentalite naráža tiež na postoje smerom k národnej
identite. Východné zameranie má sklon k mysleniu
v univerzalistických termínoch a k uspokojeniu sa s
názorom, že Rusíni sú súčasťou univerzálneho
východoslovenského pravoslávneho a kultúrneho
života. Západné zameranie - existencia grécko-
katolíkov, ktorí sa veľmi líšia od iných katolíkov -
prijíma ideu národnej a jazykovej odlišnosti.
Univerzalizmus versus partikularizmus sú teda
postoje, ktoré veľkou mierou ovplyvnili rusínskych
politických a kultúrnych vodcov, najmä vo vzťahu k
národnostnej otázke.

Hoci bez vlastného štátu, Rusíni rozhodovali,
prinajmenšom do druhej polovice 20. storočia (to
vzťahovalo na ich vodcov, teda inteligenciu) o smere
svojho národného obrodzenia. Rusínske národné
obrodzenie začalo v druhej polovici 19. storočia a
vyvrcholilo v medzivojnovom období. V tom čase sa
vynulo do komplexného hnutia, dotýkajúceho sa
politických, kultúrnych a sociálnych otázok. Väčšina

predstavitelov národnej inteligencie sa zhodla na
základnej premise: Rusíni sú východní Slovania, ich
jazykové a kultúrne tradície majú východný základ,
hoci s výraznými západnými vplyvmi. Nevedeli sa
však rozhodnúť na tom, či Rusíni sú vetvou ruskej či
ukrajinskej národnosti alebo či tvoria osobitnú štvrtú
východoslovenskú rusínsku národnosť. Niet preto
divu, že diskusie o národnostnej a jazykovej orienta-
cii sa často využívali pre naplnenie osobných a
lokálnych záujmov. Politici mali svoj vlastný program
a často oportunisticky využívali národnostnú otázku,
aby presadili stranícke alebo iné ideologické ciele.

Čo sa týka národnej inteligencie, táto ľahko
naplnila poučky vlastné počiatočným stupňom
národných hnutí. Bez škripút využíla históriu na
formulovanie ideológie, ktorá by bola schopná
presvedčiť ľudí, že sú alebo Rusi alebo Ukrajinci
alebo Rusíni.⁷ Diskusie o národnostnej orientácii
Rusínov neboli pred druhou svetovou vojnou ešte
uzavreté, a to napriek výsledkom, ktoré dosiahla
napr. ukrajinská orientácia na najväčšom rusínskom
území - Podkarpatskej Rusi (Karpatskej Ukrajine).

V tomto zmysle rok 1939 znamenal koniec
prirodzeného vývoja diskusií o rusínskej národnosti.
Zapríčinil to fakt, že počnúc týmto rokom boli
národnostné diskusie štátom pol storočia účinne
potláčané. Najprv prišiel k stovu fašistický režim v
Maďarsku (opätovne anektoval Podkarpatskú Rus),
na Slovensku (ponechalo si oblasť východného
Slovenska), v oblasti Generalgouvernementu (mal v
moci lemkovskú oblasť a bol ovládaný Nemeckom)
a nakoniec to bol výsledok sovietskeho panovania po
roku 1945, či už priamo na Podkarpatskej Rusi
(premenovanej na Zakarpatskú Ukrajinu) alebo,
prostredníctvom prosovietskych komunistických
vlád v Poľsku a Československu. Je dobre známe, že
komunistická éra nedemokratickým riešením ná-
rodnostnej otázky trvala až po revolúciu v rokoch
1989 a 1991. Jedinou výnimkou bol prípad malej
skupiny Rusínov vo Vojvodine (Juhoslávia). Hoci aj
v tejto krajine bol nastolený komunistický režim,
juhoslovenská vláda dovolila Rusínom z Vojvodiny
rozhodnúť o vlastnej národnostnej orientácii.

Toto však nebol prípad Rusínov, ktorí žili v
karpatskej oblasti. Aspoň v krátkosti: sovietsky režim
vyhlásil, že ďalšie diskusie nie sú potrebné, pretože
tak, ako sa predpokladalo, sa národnostná otázka už
dávno vyriešila. Na základe rozhodnutia Komun-
istickej strany (boľševikov) Ukrajiny, ktoré bolo
prijaté ešte v decembri 1925, všetci Rusíni, bez ohľa-
du na to, ako sa sami nazývajú, boli vyhlásení za
Ukrajincov. Každého, kto sa proti tomu postavil,
obvinili, že zaujíma "antihistorické", a teda "proti-

sovietske" názory. Takýchto ľudí mohli uvoľniť zo zamestnania a uväzniť ako "kontrarevolucionárov". V súlade s týmto bola po druhej svetovej vojne likvidovaná gréckokatolícka cirkev, najprv v sovietskom Zakarpatsku (1949) a o niečo neskôr v Československu (1950). Táto bola ešte aj v polovici nášho storočia bašťou rusínskej orientácie. Keď sa v Poľsku (1945) a Československu (1948) nastolil komunistický režim, prijal sa sovietsky názor, že rusínske obyvatelstvo je vlastne ukrajinské. Zakázalo sa vydávanie rusínskych diel a zakázané bolo aj označenie Rusín v oficiálnych dokumentoch. Situácia v Poľsku bola obzvlášť zlá. Nielen preto, že lemkovskí Rusíni boli vyhlásení za Ukrajincov, ale aj preto, že v roku 1947 boli masovo a násilne deportovaní zo svojej karpatskej vlasti. Rozptýlili ich po územiach, ktoré boli predtým nemecké a po roku 1945 sa označovali už ako západné a severské Poľsko.⁸

Výhody, ktoré získali jednotlivé vlády v prípade použitia, alebo presnejšie, zneužitia termínu Ukrajinec, sú paradoxné. Napr. vyhlásenie, že obyvatelstvo je ukrajinské, dovolilo Sovietskemu zväzu presvedčiť iných o spravodlivosti anexie Podkarpatskej Rusi v roku 1945 - územia, ktoré malo byť, na základe jeho súhlasu počas vojny, vrátené Československu. Ideológia nacionalizmu mohla teraz vhodne slúžiť Stalinovým politickým zámerom na medzinárodnej aréne. V každom prípade, ako mohol sovietsky robotnícky štát odmietnuť žiadosť priateľov "ukrajinských pracujúcich" na Zakarpatsku, ktorí sa "dobrovoľne" chceli pripojiť k "matke Ukrajine"?

V susednom Poľsku stotožnenie Lemkov s Ukrajincami uľahčilo vláde ich deportáciu. Poľská vláda tvrdila, že Lemkovia sú "Ukrajinci", a preto podporujú protikomunistickú Ukrajinskú povstaleckú armádu (UPA) pod vedením Stepana Bandera, ktorý sa zdržiaval v Karpatoch a bojoval proti poľskej a sovietskej moci po skončení druhej svetovej vojny. Na juhu pohoria, v Československu, prehnaný administratívny nátlak na požiadavku ukrajinskej identity, započatý v roku 1952, ukázal sa byť výhodou pre tých Slovákov, ktorí vždy tvrdili, že "ich Rusnaci" sú v skutočnosti "Slováci gréckokatolíckeho vyznania". V podstate násilná ukrajinizácia (v kombinácii s likvidáciou miestnej katolíckej cirkvi a násilnou kolektivizáciou) viedla v 50. a 60. rokoch k najprudšej slovakizácii a národnostnej asimilácii, akú kedy Rusíni zažili. Nepochybne je však pravdou, že počas toho istého obdobia československá komunistická vláda poskytovala veľkú finančnú podporu na tvorbu celej siete kultúrnych organizácií, ktoré boli ukrajinské

formou, ale socialistické obsahom. Dobré platené miestna ukrajinská inteligencia dokonca dosiahli niekoľko významných vedeckých a literárnych výsledkov. To všetko však malo malý reálny účinok na rusínske vidiecke masy na Slovensku. Pre tieto bol výber jednoduchý: ak človek nemôže byť Rusínom, je lepšie prihlásiť sa za Slováka ako za Ukrajince (ktorého o. i. spájali s nenávideným východom).

Juhoslávia bola zase výnimkou. Jej vláda poskytovala aj peňažné aj právne záruky, kým miestna inteligencia sa rozhodla prijať rusínsku orientáciu a zdokonaľiť miestnu reč na sociologicky plnohodnotný rusínsky literárny jazyk. V skutočnosti sa Rusíni stali jednou z piatich oficiálnych národností v autonómnej Vojvodine.

Juhoslávia bola len výnimkou, ktorá potvrdzuje pravidlo. A pravidlom bolo, že Rusíni po roku 1945 prestali existovať. Všetky sovietske, československé a poľské dokumenty a publikácie hovorili o obyvateľstve ako o Ukrajincoch. Západné publikácie, a to nielen ukrajinských emigrantov, ale aj severoamerických špecialistov na Sovietsky zväz a východnú Európu, tiež akceptovali názor, že Rusíni neexistujú. Citáty z New Columbia Encyclopedia (1975) sú toho dôkazom: "Neexistuje nijaký etnický alebo jazykový rozdiel medzi Ukrajincami a Rusínmi (Ruthenians)". "Väčšina obyvateľstva (Zakarpatska) sú Ukrajinci".¹¹

Súčasná situácia

Potom prišli osemdesiate roky. K prvým zmenám došlo v Poľsku, kde lemkovskí Rusíni - tí, čo boli rozptýlení na "západe" štátu, ale tak isto aj približne 10 000 tých, ktorí sa dokázali vrátiť do karpatskej domoviny, sa začali stretávať na každoročných kultúrnych festivaloch. Tieto "neoficiálne" festivaly nedostávali nijakú vládnu finančnú podporu, ale zároveň z toho dôvodu neboli pod ideologickou kontrolou. Výsledkom bolo, že Lemkovia začali kričať myšlienku, že nie sú ani Poľiaci, ani Ukrajinci, ale skôr časť osobitných Slovanov, ktorí sú v blízkom vzťahu k Rusínom, čo žijú v južných Karpatoch na Slovensku. Zdalo sa, že Lemkovia pôsobia izolovane a niekoľko rokov tomu skutočne tak bolo.¹²

Potom dôšlo k zmenám, ktoré priniesla novembrová nežná revolúcia v Československu 1989. Vznikli nové iniciatívne výbory, ktoré často ovládali jednotlivci, čo neboli spojené s komunistickým režimom. Iniciatívne výbory sa v prvom rade pokúšali pretvoriť (v ich terminológii demokratizovať) staršie ukrajinské organizácie, avšak keď to nemalo úspech,

tické obsahom. Dobre platená inteligencia dokonca dosiahla však malo malý reálny účinok masy na Slovensku. Pre tieto boli však človek nemôže byť Rusinom, a za Slováka ako za Ukrajinca s nenávideným východom).

čas výnimkou. Jej vláda poskytuje právne záruky, kým miestna vláda prijat rusínsku orientáciu a pre na sociologicky plnohodnotný jazyk. V skutočnosti sa Rusíni oficiálnych národností v auto-

bola len výnimkou, ktorá pravidlom bolo, že Rusíni mohli existovať. Všetky sovietske, poľské dokumenty a publikácie chýbajú ako o Ukrajincoch. 10 cie, a to nielen ukrajinských severoamerických špecialistov na východnú Európu, tiež akceptovali existujú. Citáty z New Columbia o jazykový rozdiel medzi Ukrajinami (Ruthenians): "Väčšina obyvateľov sú Ukrajinci". 11

desiate roky. K prvým zmenám lemmkovskí Rusíni - tí, čo boli štátu, ale tak isto aj približne sa dokázali vrátiť do karpatskej oblasti stretávať na každoročných festivaloch. Tieto "neoficiálne" festivaly vládnú finančnú podporu, ale pôvodu neboli pod ideologickou kontrolou bolo, že Lemkovia začali kričať sú ani Poliaci, ani Ukrajinci, ale ch Slovanov, ktorí sú v blízkom okolí, čo žijú v južných Karpatoch na Slovensku, že Lemkovia pôsobia izolovane od ostatného skutočne tak bolo. 12

zmenám, ktoré priniesla novembrová revolúcia v Československu 1989. Vznikli výbory, ktoré často ovládali boli spojené s komunistickým režimom. Výbory sa v prvom rade pokúšali obnoviť minológiu demokratizovať) staršie organizácie, avšak keď to nemalo úspech,

uložili si vlastné rusínske organizácie a začali vydávať publikácie.

Presne v tom istom čase vznikla v susednom Zakarpatsku prvá rusínsky orientovaná organizácia, Zakarpatskej Rusi po druhej svetovej vojne vobec. Spoločnosť karpatských Rusínov (Tovarystvo karpatskych Rusyniv) bola založená vo februári 1990 v administratívnom centre v Užhorode a má filieľky po celom Zakarpatsku. Jej prvotné vytýčené ciele boli kultúrnej a ekologickej povahy - podpora a zachovanie vedomostí o miestnej histórii a zvykoch. Neskôr spoločnosť prešla na politické požiadavky - predovšetkým na uznanie Rusínov za samostatný národ a za návrat autonómneho štátu Podkarpatskej Rusi, teda štátu, ktorý, ako jej členovia dokazujú, im bol v roku 1945 nezákonne odobratý.

Pred koncom roka 1990 existovalo v krajinách, kde žijú Rusíni, päť rusínskych organizácií. Okrem spoločnosti karpatských Rusínov na ukrajinskom Zakarpatsku vznikla v marci 1990 Rusínska obroda v Medzilaborciach (Česko-Slovensko), v apríli toho istého roku Stovaryšnja Lemkiv v Legnici (Poľsko), v októbri Spoločnosť priateľov Podkarpatskej Rusi v Prahe a v decembri 1990 Ruska matka v Ruskom Koresťure (Juhoslávia). Väčšina z týchto organizácií má svoje vlastné noviny alebo časopis vydávaný v rumunčine, 13 alebo má prístup k existujúcim vydavateľstvom. V podstate všetkých päť organizácií predložilo rovnaké požiadavky: aby Rusínov uznali za samostatný národ; aby bol kodifikovaný rusínsky literárny jazyk, ktorý by sa nakoniec stal vyučovacím jazykom v školách; aby Rusíni mali zaručené všetky práva ako národnostná menšina v krajinách, kde žijú a aby v prípade Zakarpatska boli Rusíni uznaní za dominantný pôvodný národ tejto oblasti.

Tak ako všetky nové alebo obnovené hnutia, aj rusínske musí byť predovšetkým schopné presvedčiť ľudí, v mene ktorých hovorí. Je to skutočne problematické, pretože s výnimkou Juhoslávie Rusíni nikde nemajú prístup k masmédiám. Ich publicite a uvedomeniu si vlastnej existencie napomáhali menej oni sami, viac sa tak stalo vďaka ostrej polemike, čo naplnila nerusínsku tlač v Poľsku, Česko-Slovensku, najmä sovietskom Zakarpatsku. Bolo to z toho dôvodu, že len čo započali prvé prejavy rusínskej aktivity, miestni proukrajinskí aktivisti napadli rusínsku orientáciu ako "anachronickú", "nehistorickú", "nevedomelú", "v službách amerických imperialistov" a takú, ktorá je "zradou" vo vzťahu k ukrajinskému národu. 14 Výsledkom bolo, že sa rusínskemu problému venovalo viac pozornosti

polosenzačnej novinárskej povahy ako bolo potrebné. Česká a slovenská tlač tiež venovala veľa, hoci racionálnejšej pozornosti rusínsko-ukrajinským diskusiám, najmä v kontexte národnostnej otázky, ktorá sa dotýkala českej a slovenskej spoločnosti ako celku.

Latentná izolácia rusínskych reprezentantov v príslušných krajinách, ktorá sa neustále pocítovala, bola prekonaná v marci 1991, keď bol z iniciatívy Rusínskej obrody do Medzilaboriec (Česko-Slovensko) zvolaný Prvý svetový kongres Rusínov. Skutočne, napriek histórii ovplyvňovania medzi Rusínmi doma a tými, čo sa počas 20. storočia vysťahovali do Ameriky, bolo to naozaj prvé spoločné stretnutie zástupcov všetkých krajín, kde žijú Rusíni (Ukrajina, Česko-Slovensko, Poľsko, Juhoslávia, Spojené štáty americké). Kongres sa ustanovil za trvalú strešnú organizáciu a samotná jeho existencia mala obrovský vplyv na vstúpenie rusínskej národnej hrdosti vyše 300 prítomným, ktorí prišli, nerátajúc do toho nespočetné množstvo tých, ktorí sa o tom dočítali vďaka všeobecnej širokej pozornosti v tlači. 15

Týždeň po konaní kongresu sa v Česko-Slovensku po desiatich rokoch uskutočnilo sčítanie ľudu. Obyvatelia sa prvý raz od skončenia druhej svetovej vojny mali možnosť prihlásiť za Rusínov. Napriek problémom s tým, akým spôsobom bola otázka národnosti formulovaná a potom hodnotená, sa na Slovensku za Rusínov prihlásilo 17 000 a za Ukrajincov 14 000 ľudí. 16 Vzniká však otázka objektívneho počtu. Pozorovatelia sa zákonite pýtajú len na to, koľko ľudí sa hlási k rusínskej národnosti. Len či medzi tými, ktorí odpovedali, že sú Rusíni, znamená ich postoj, že nevyhnutne popierajú súčasnú možnú identifikáciu s Ukrajincami? Z tohto hľadiska nie je možné dozvedieť sa presný počet odpovedí. Všetko, čo vieme, je to, že keď sa v marci 1991 dala tým občanom východoslovenského pôvodu na Slovensku, ktorí sa nehlásia za Slovákov šanca, aby si vybrali medzi rusínskou a ukrajinskou národnosťou, 55 % si vybralo rusínsku. Čo sa týka počtu Rusínov v Poľsku a v bývalom sovietskom Zakarpatsku, jednoducho o ňom nevieme, pretože neexistujú údaje - sčítanie ľudu, vedecká sondáž, či členstvo v politických stranách, ktoré by pomohli poskytnúť primeraný odhad.

Môžeme si však byť istí v tom, že ani po 40 rokoch komunistickej vlády Rusíni nevymreli. Dnes existujú rusínske organizácie, publikácie a relatívne početná skupina spisovateľov, učiteľov, lekárov, právnikov, poľnohospodárov atď., ktorí sa v tlači i na verejnosti jasne hlásia k príslušníkom samostatného rusínskeho národa. 17

Budúcnosť mnohých menšín závisí od vôle vlád tých krajín, v ktorých menšiny žijú. V ich národnostnom vývoji im treba poskytnúť primeranú zákonnú ochranu a možno aj finančnú pomoc. Rusíni však musia informovať svetovú verejnosť a neustále jej pripomínať svoju existenciu. Na druhej strane by Rusíni mali očakávať, že svetová verejnosť bude pozorovať ich status a ak bude potrebné, bude pôsobiť na vlády Ukrajiny, Česko-Slovenska, Poľska a Juhoslávie, aby Rusínom dala záruky, že ich národnostné práva sú chránené.

V skutočnosti všetky štyri štáty, v ktorých Rusíni žijú, na nedávnych zasadnutiach Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) už ratifikovali niekoľko dohôd, ktoré sa týkajú práv národnostných menšín. Zvlášť dôležité pre Rusínov boli rozhodnutia prijaté na zasadnutí v Kodani. Uvádza sa v nich, že "spolupatričnosť k národnostnej menšine je osobnou vecou každého jednotlivca a z toho nesmú pre neho vyplývať žiadne nevýhody". Navyše "osoby, ktoré patria k národnostným menšinám, môžu vykonávať svoju činnosť spolu s inými členmi skupiny".¹⁸

To znamená, že bez ohľadu na to, ako budú vedci alebo vláda definovať Rusínov, ak existujú jednotlivci a (alebo) skupiny, ktoré sa tak samy nazývajú, a veria, že utvoria osobitný národ, majú na to právo a majú byť uznaní za Rusínov vládami krajín, v ktorých žijú. Kodaňská zmluva uznáva tiež úlohu nevládných organizácií pri podpore záujmov národnostných menšín a vyzýva zúčastnené štáty, aby dali záruku, že výučba histórie a kultúry vo výchovných zariadeniach "bude brať do úvahy aj dejiny a kultúru národnostných menšín".¹⁹ Na nasledujúcom zasadnutí KBSE v Ženeve (júl 1991) členské štáty prijali opatrenia špeciálnej správy, ktorá zaručuje právo, aby národnostné menšiny mohli byť členmi nevládných organizácií v zahraničí. Správa tiež potvrdila zásadu, aby jednotlivcom alebo organizáciám, predstavujúcim národnostné menšiny, boli umožnené "kontakty bez prekážok... cez hranice... s osobami, s ktorými majú spoločný etnický alebo národný pôvod".²⁰

Nakoniec na poslednom zasadnutí KBSE, ktoré sa konalo v Moskve (september-október 1991) členské štáty znovu potvrdili súhlas s rozhodnutiami všetkých predchádzajúcich zasadnutí a ďalej súhlasili s tým, že "záväzky KBSE prijaté v oblasti ľudových práv, a tie, ktoré sa týkajú národnostných menšín, sú predmetom priameho a legálneho záujmu všetkých účast-

ných štátov a nepatria k výlučným vnútorným záležitostiam dotyčných štátov".²¹

Predtým, než sa zo špecifického hľadiska pozrieme na to, čo Rusíni v každom štáte potrebujú na ochranu a záruku svojej budúcej existencie, treba si objasniť otázku štátnych hraníc. V karpatskej vlasti žijú Rusíni na území troch štátov. V období posledných dvoch rokov prebieha na stránkach českej, slovenskej a zakarpatskej tlače diskusia, v ktorej niektorí politickí činitelia požadujú návrat Zakarpatskej oblasti Ukrajiny (historickej Podkarpatskej Rusi) späť do Česko-Slovenska.²² Dokonca sa ozvali hlasy, že Zakarpatsko by sa malo vrátiť Maďarsku alebo by malo byť rozdelené medzi Maďarsko a Česko-Slovensko. V skutočnosti väčšina týchto návrhov sú len špekuláciami jednotlivcov, zveličovanými politickými súpermi a novinármi hľadajúcimi zaujímavý námiet na reportáž.²³ Česko-slovenská federálna vláda vyhlásila, že "nemôže byť spájaná s osudom" Zakarpatska.²⁴ Čo sa týka rusínskych organizácií, ktoré vznikli v roku 1990, nijaká z nich, ani Svetový kongres Rusínov, ktorý sa konal v roku 1991, nevyjadrili požiadavky na zmenu hraníc. Naopak, všetky nové organizácie, tak isto ako prevažná väčšina rusínskych hovorcov, bez ohľadu na to, kde žijú, varuje pred zmenou existujúcich štátnych hraníc.

Na druhej strane Spoločnosť karpatských Rusínov v Zakarpatsku otvorene žiada o navrátenie štátnej autonómie, ktorému sa Podkarpatská Rus tešila v medzivojnovom období.²⁵ Aby spoločnosť, ku ktorej sa pripojili ďalšie menšinové organizácie, mohla presne zistiť názory miestneho obyvateľstva, požiadala, aby sa otázka zakarpatskej autonómie pripojila k referendu o ukrajinskej nezávislosti, ktoré sa konalo 1. 12. 1991.²⁶ Z veľkého počtu zúčastnených voličov 92,6% hlasovalo za samostatnú Ukrajinu a 78% za samosprávu na Zakarpatsku.²⁷ Otázka zakarpatskej autonómie vyvolala veľký záujem susedných krajín, hoci je to v skutočnosti vnútorná záležitosť každej vlády a štátna štruktúra sa nakoniec zriadi v tom, čo donedávna bolo Ukrajinou sovietskou socialistickou republikou. Skrátka, Zakarpatsko je a v budúcnosti zostane súčasťou Ukrajiny.

Avšak, ako zvrchovaný člen medzinárodného spoločenstva, Ukrajina musí zo svojej strany zabezpečiť individuálne a spoločné práva tých Rusínov alebo tých občanov Ukrajiny, ktorí si želajú byť Rusínmi. Je pravda, že ukrajinská vláda už poskytuje záruky národnostným menšinám, ktoré žijú na jej území: Rusom, Židom, Poliakom, Nemcom, Tatár-

nepatria k výlučným vnútorným
čným štátov".²¹

sa zo špecifického hľadiska pozrie-
sni v každom štáte potrebujú na
svojej budúcej existencii, treba si
stáných hraníc. V karpatskej vlasti
území troch štátov. V období
h rokov prebieha na stránkach
j a zakarpatskej tlače diskusia, v
politickí činitelia požadujú návrat
asti Ukrajiny (historickej Podkar-
t do Česko-Slovenska.²² Dokonca
e Zakarpatsko by sa malo vrátiť
o by malo byť rozdelené medzi
o-Slovensko. V skutočnosti väčšina
sú len špekuláciami jednotlivcov,
politickými súpermi a novinármi
ímavý námet na reportáž.²³ Česko-
lna vláda vyhlásila, že "nemôže byť
om" Zakarpatska.²⁴ Čo sa týka
izácií, ktoré vznikli v roku 1990,
Svetový kongres Rusínov, ktorý sa
1, nevyjadrili požiadavky na zmenu
šetky nové organizácie, tak isto ako
a rusínskych hovorcov, bez ohľadu
varuje pred zmenou existujúcich

ne Spoločnosť karpatských Rusínov
otvorene žiada o navrátenie štatútu
ému sa Podkarpatská Rus tešila v
období.²⁵ Aby spoločnosť, ku ktorej
šie menšinové organizácie, mohla
tory miestneho obyvateľstva, požia-
ka zakarpatskej autonómie pripojila
rajinskej nezávislosti, ktoré sa kona-
²⁶ Z veľkého počtu zúčastnených
alasovalo za samostatnú Ukrajinu a
právu na Zakarpatsku.²⁷ Otázka
autonómie vyvolala veľký záujem
n, hoci je to v skutočnosti vnútorná
j vlády a štátna štruktúra sa nakoniec
čo donedávna bolo Ukrajinou
cialistickou republikou. Skrátka,
e a v budúcnosti zostane súčasťou

zvrchovaný člen medzinárodného
Ukrajina musí zo svojej strany
viduálne a spoločné práva tých Rusí-
občanov Ukrajiny, ktorí si želajú byť
avda, že ukrajinská vláda už poskytla
ostným menšinám, ktoré žijú na jej
Židom, Poliakom, Nemcom, Tatá-

rom atď. K zoznamu musia byť pripojení aj Rusíni.
To by znamenalo, že "oficiálny" alebo tradičný poh-
ľad na Rusínov sa musí zmeniť. Totiž ukrajinská
vláda musí akceptovať skutočnosť, že na Ukrajine, v
prvom rade v rámci jej Zakarpatskej oblasti, žijú
ľudia, ktorí sa nazývajú Rusínmi a v zmysle
národnosti sa líšia od Ukrajincov. Títo by mali mať
právo byť v preukazoch totožnosti a medzinárodných
dokumentoch zapísaní ako Rusíni. Štatistický úrad
pre sčítanie obyvateľstva by mal uverejniť údaje o
počte osôb, ktoré sa považujú za Rusínov a nie
jednoducho kvalifikovať ich (ako sa to robilo dote-
raz) ako Ukrajincov.²⁸ Ak sa také záruky poskytnú,
nieť dôvodu, prečo by Rusíni v Zakarpatsku nemohli
zostať Rusínmi, a práve tak plnoprávnymi občanmi
suverénneho a demokratického ukrajinského štátu.
Skutočne nezávislá Ukrajina sa nedávno stala
jedným z členských štátov Konferencie o bezpečnosti
a spolupráci v Európe, čo ju zaväzuje prijať a dodržať
záväzky z Kodane a iné dohody o národnostných
menšinách načrtnuté vyššie.

Sledujúc tendencie v Sovietskom zväze bude
žiaduce, aby sa nový ukrajinský štát stal decentra-
lizovanou entitou, v ktorej každá z jej regionálnych
súčasť bude mať vysoký stupeň autonómie v ekono-
mických a kultúrnych záležitostiach.²⁹ Otázky typu,
aký ba mal byť vyučovací jazyk v základných školách,
aký druh národnej orientácie by mal byť prijatý regio-
nálnymi kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami
alebo koľko finančných prostriedkov by mali na svoju
podporu dostať rusínsky orientované skupiny - to
všetko sú záležitosti, ktoré by mala rozhodnúť
národná rada v Užhorode, a nie v Kyjeve. Samo-
zrejme, netreba zdôrazňovať, že musí byť zabezpe-
čený voľný pohyb ľudí cez hranice do susedných
rusínskych oblastí na Slovensku a v Poľsku.
Našťastie, táto možnosť už existuje, hoci čakacia
doba na hranici je v priemere 15-20 hodín.

Čo sa týka Slovenska, situácia Rusínov, pred-
všetkým po nežnej revolúcii 1989, je oveľa lepšia než
na Zakarpatskej Ukrajine alebo v Poľsku. Doteraz
vláka slovenská vláda (zvyčajne prostredníctvom
ministra kultúry) a česko-slovenská federálna vláda
(prostredníctvom pridelenia špeciálnych fondov) len
ad hoc poskytovala dotácie novým rusínskym orga-
nizáciám a publikáciám. Riadne rozpočtové podiely
slovenskej vlády určené pre jej východoslovenskú
menšinu idú Zväzu Rusínov-Ukrajincov Česko-
Slovenska (ZRUC), ktorý je ukrajinsky orienta-
vanou kultúrnou organizáciou a priamym potomkom
predtým komunistami ovládaného Kultúrneho
zväzu ukrajinských pracujúcich (KZUP) a má z
väčšej časti to isté vedenie. Finančné prostriedky

slovenskej vlády, prostredníctvom iných
ministerstiev, tiež podporujú Katedru ukrajinského
jazyka a literatúry a jej vedeckovýskumné oddelenie
na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v
Prešove, ukrajinský rozhlasový program, ukrajinské
vydavateľstvo, ako aj Múzeum ukrajinskej kultúry vo
Svidnuku. Z organizácií, ktoré dostávajú riadny
rozpočtový podiel, len Divadlo Alexandra Duchno-
vyča (predtým Ukrajinské národné divadlo) je
rusínskeho zamerania.

Slovenská vláda musí uznať, že v republike
existujú dve jasne definované národné orientácie -
rusínska a ukrajinská. Ak sa v podpore národ-
nostným menšinám bude na Slovensku pokračovať,
potom predstavitelia zákonnej moci musia poskyt-
núť finančné prostriedky rusínskym práve tak ako
ukrajinským organizáciám. Ako by však vláda mala
deliť finančnú podporu medzi východoslovenskú
menšinu, ktorá sa donedávna označovala výlučne
ako ukrajinská? Zdá sa, že zo začiatku bude ro-
zumný jediný spôsob - prijať percentuálny pomer
získaný pri sčítaní ľudu v roku 1991, to znamená
55 % rozpočtu rusínskym kultúrnym organizáciám,
školám a masmédiám a 45 % ukrajinským kul-
túrnym organizáciám, školám a masmédiám.

Otázka škôl je na Slovensku zvlášť problematická,
pretože v 60. rokoch sa vyučovací jazyk v prevažnej
väčšine dedín obývaných Rusínmi začal meniť na
žiadosť samotných rodičov, z ukrajinského na
slovenský. Navyše, veľa týchto malých dedinských
škôl bolo v rámci koncepcie budovania strediskových
obcí za posledných dvadsať rokov zlikvidovaných. Ba
čo viac, ak by sa v rusínskych dedinách opätovne
otvorili súkromné alebo štátne školy, je pravde-
podobné, že vyučovacím jazykom by bola slovenčina.
Ministerstvo školstva Slovenskej republiky však musí
poskytnúť učiteľov a učebnice v rusínčine alebo ukra-
jinčine tým dedinám, ktoré takú žiadosť predložia.
Najdôležitejšie však je, aby všeobecne platné
slovenské učebnice histórie, ktoré sa používajú na
celom Slovensku, obsahovali primerané vysvetlenie
histórie a kultúry Rusínov a iných národností, čo by
bolo na ošoh všetkým študentom. Bolo by to v zhode
s dohodou KBSE dosiahnutou v Kodani, ktorá je
spolu s ďalšími "medzinárodnými zmluvami o
ľudských právach a slobode", podľa novej ústavy
Českej a Slovenskej federatívnej republiky "vše-
obecne viazaná na jej územie a stojí vyššie ako jej
vlastné zákony."³⁰

Rusíni, či lemkovskí Rusíni v Poľsku potrebujú
azda väčšiu pomoc. Nielen, že väčšina z nich je
roztratená po celej západnej a severnej oblasti
Poľska, ale ich nedávno zrodená prorusínska orga-

nizácia Stovaryšynja Lemkiv s amatérskou divadelnou spoločnosťou a starším folklórnym súborom Lemkovyna nedostáva vôbec nijakú finančnú podporu od poľskej vlády ani vo forme ročného rozpočtového rozdielu ani ad hoc dotácie. Všetky vládne finančné prostriedky pridelené kultúrnej aktivite národnej menšiny sa dávajú Zväzu Ukrajincov Poľska (Objednanňa ukrajinciv Poľšči) - priamemu potomkovi komunistického Ukrajinského spoločensko-kultúrneho spolku (Ukrajinske suspifno-kulturne tovarystvo). V podpore nového zväzu Objednanňa Ukrajinciv Poľšči sa musí pokračovať, pretože väčšina Ukrajincov v Poľsku nie je pôvodom z karpatského regiónu a ani v ňom nežije. Na druhej strane, lemkovskí Rusíni musia byť uznaní za samostatnú národnostnú menšinu a dostať dostatočný podiel finančných prostriedkov.

Určiť, čo je spravodlivé, bude samozrejme veľmi ťažko, nakoľko v Poľsku sa v dotazníkoch pre sčítanie ľudu kategória národnosti ani neuvádza. Možno, že referendum spojené s budúcim národným hlasovaním by mohlo obsahovať otázku, v ktorej by boli uvedené všetky národnostné skupiny v Poľsku a respondenti by uviedli, ktorej z nich chcú na kultúrnu aktivitu prideliť časť svojich daní. Určitým spôsobom by to pripomínalo činnosť obecných /samo/správ v Kanade, ktoré žiadajú svojich obyvateľov, aby uviedli, či chcú, aby ich dane boli pridelené verejným alebo súkromným (katolíckym) školám. Akokoľvek, mechanizmus spomenutý vyššie musí Poľsko ako členský štát Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe dodržať a vláda je povinná uznať lemkovských Rusínov za osobitnú národnostnú menšinu,

POZNÁMKY

- 1 Podrobnejšie pozri: KORECKI Fedor: Stredok Evropy - na Hornjici. Nova dumka, VIII. (21) Vukovar, 1979, s. 101-102.
- 2 Podrobnejšie o rusínskej politickej entite v 19. a 20. storočí pozri v knihe: MAGOCSI, P. R.: The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus' 1848-1948 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978), s. 46-47, 93-95 a 237-245.
- 3 Sovietska marxistická literatúra s obľubou spracúvala 40 dní sovietskej vlády na Zakarpatsku. Pozri: SPIVAK Borys i TROJAN Mychajlo: 40 nezabutnich dniv: z istoriji borotby za vládu Rad na Zakarpatti v 1919 roci (Užhorod, Karpaty, 1967).
- 4 O málo známej Lemkovskej republike a jej vzťahu k politickým myšlienkam na západoukrajinských územiach pozri v knihe: MAGOCSI, P. R.: The Ukrainian Question Between Poland and Czechoslovakia: The Lemko Rusyn Republic (1918-1920) and Political

poskytovať peňažné prostriedky lemkovským kultúrnym organizáciám a školám s ich jazykom mat, kde o to požiadajú.

Nakoniec sa zmienime o situácii v Juhoslávii. Uď od druhej svetovej vojny juhoslovanská politika rovnoprávnosti jej jednotlivých republík a podpora národnostných menšín, ktoré v nich žijú, podporila Chorvátsku republiku, a najmä autonómnu oblasť Vojvodina (Srbská republika), a štedro financovala rusínsku kultúrnu a vzdelávaciu aktivitu. Da sa očakávať, že keď juhoslovanské republiky vyriešia svoje súčasné ťažkosti, Chorvátsko a najmä Srbsko budú pokračovať v rozumnej podpore a ochrane príslušných rusínskych menšín.

Záver

Rusíni sú jedným z príkladov mnohých skupín, ktoré za posledných štyridsať rokov trpeli v toľkých režimoch vnútených krajín východnej a strednej Európy. Tieto režimy už neexistujú, a preto vzniká reálna možnosť napraviť krivdy minulosti a zabezpečiť prežitie Rusínov. Koniec koncov, v záujme všetkých štyroch krajín, kde Rusíni žijú - Ukrajiny, Česko-Slovenska, Poľska a Juhoslávie je, aby sa stali súčasťou väčšieho európskeho spoločenstva. Spôsob, akým tieto krajiny vyriešia rusínsku otázku ukáže, do akej miery sú pripravené vstúpiť do novej Európy.

(Preklad: auto)

Do redakcie prišlo 15. 11. 1991

Thought in Western Rus'-Ukraine. Nationalities Papers. (New York, v tlači).

- 5 Ukrajinsky orientovaní emigranti z Karpatskej Ukrajiny veľmi zdôrazňovali vyhlásenie nezávislosti 15. 3. 1919, tvrdiac, že tento fakt odhalil, ako si ukrajinská orientácia získala srdcia a mysle všetkého obyvateľstva ešte predtým, než koncom roka 1944 prišli do tejto oblasti Soviety. Pozri: STERCHO, Peter G.: Diplomacy of Double Morality: Europe's Crossroads in Carpathian Ukraine, 1919-1939 (New York: Carpathian Research Centre, 1971). Tento názor sa podporuje na Ukrajine od začiatku gorbačovovskej éry. Pozri protokol zasadnutia hnutia RUCH (Ľudové hnutie Ukrajiny za prestavbu), ktoré sa konalo v bývalom hlavnom meste Karpatskej Ukrajiny Chuste a pripadlo na 52. výročie jednodennej nezávislosti: "4 sesija Velykoji Rady Ruchu". Visnyk Ruchu, č. 4 (Kyjev, 1990).
- 6 PICCHIO Riccardo: Guidelines for the Comparative

zné prostriedky lemkovským
 áciám a školám s ich jazykom tam,
 eníme o situácii v Juhoslávii. U
 ej vojny juhoslovanská politika
 jednotlivých republík a podpora
 nšín, ktoré v nich žijú, podporila
 liku, a najmä autonómnou oblasť
 i republika), a štedro financovala
 a vzdelávaciu aktivitu. Dá sa
 juhoslovanské republiky vyrieši
 ňosti, Chorvátsko a najmä Srbsko
 v rozumnej podpore a ochrane
 tých menších.

ým z príkladov mnohých skupín,
 tých štyridsať rokov trpeli v tota-
 ňnutých krajinám východnej a
 tieto režimy už neexistujú, a preto
 ňnosť napraviť krivdy minulosti a
 tie Rusínov. Koniec koncov, v
 štyroch krajin, kde Rusíni žijú
 Slovenska, Poľska a Juhoslávie je
 ňtou väčšieho európskeho spoloč-
 ňým tieto krajiny vyriešia rusínsku
 ňkej miery sú pripravené vstúpiť do

(Preklad: autor)

15. 11. 1991

stern Rus'-Ukraine. Nationalities
 rk, v tlači).

ovaní emigranti z Karpatskej Ukrajiny
 ali vyhlásenie nezávislosti 15. 3. 1939,
 akt odhalil, ako si ukrajinská orientácia
 mysle všetkého obyvateľstva ešte
 com roka 1944 prišli do tejto oblasti
 TERCHO, Peter G.: Diplomacy of
 : Europe's Crossroads in Carpatho-
 39 (New York: Carpathian Research
 nto názor sa podporuje na Ukrajinu od
 vovskej éry. Pozri protokol zasadnutia
 ľudové hnutie Ukrajiny za prestavbu),
 v bývalom hlavnom meste Karpatskej
 a pripadlo na 52. výročie jednodennej
 sesija Velykoji Rady Ruchu". Visnyk
 v, 1990).

ardo: Guidelines for the Comparative

Study of the Language Question Among the Slavs. In:
 Aspect of the Slavic Language Question. Zv. I., zredi-
 govali Riccardo Picchio a Harvey Goldblatt (New
 Haven, Conn.: Yale Concilium on International and
 Area Studies, 1984), s. 1-42.

- 7 Vo všeobecnosti rusky orientovaná inteligencia alebo rusofili boli prívrženci (alebo sympatizujúci) pravoslávia, ktorí hlásali jednotu východoslovanskej kresťanskej kultúry reprezentovanej tromi vetvami východných Slovanov - Veľkorusmi, Bielorusmi a Malorusmi (karpatskými Rusínmi). Všetkých považovali za súčasť jednej spoločnej ruskej (obščerusskoj) národnosti. Ukrajinsky a rusínsky orientovanú inteligenciu tvorili západne zameraní gréckokatolíci, ktorí boli stúpcami rôznych stupňov národnostných či regionálnych rozdielov. Ukrajinoľili viedli spor o jednotu národa, ktorý žije "od Karpát po Kaukaz"; rusofili zase dokazovali, že rusínske obyvateľstvo v Karpatoch (od Popradu po Tisu) tvorí osobitný národ.
- 8 Samotné deportácie sa uskutočnili vo dvoch fázach. Medzi rokom 1945 a 1946 približne 200 000 lemkovských Rusínov "dobrovoľne" prijalo ponuku znovuosídlenia Ukrajiny smerom na východ ako výmenu za Poliakov, ktorí sa sťahovali na západ do vnútrozemia v rámci nových poľských povojnových hraníc. Zostávajúcich 80 000 lemkovských Rusínov (prevažne v západnej lemkovskej oblasti) bolo násilím deportovaných v roku 1947. Podrobnejšie pozri knihu PUDLO, Kazimierz: Lemkowie: proces wrastania wśrodowisko Dolnego Śląska, 1947-1985 (Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1987), predovšetkým s. 24-34.
- 9 Počnúc už rokom 1945 nové rusínske politické a kultúrne organizácie niesli ukrajinské názvy. Napriek názvu však paradoxne ako úradný jazyk používali ruštinu alebo hovorovú rusínčinu. V roku 1952 rozhodnutie Komunistickej strany Slovenska iniciovalo politiku ukrajinizácie, ktorá zakázala používanie termínu Rusín a v školách zamenila ruštinu za ukrajinský vyučovací jazyk. Podrobnejšie pozri v knihe: MACŮ Pavel: National Assimilation: The Case of the Rusyn-Ukrainians of Czechoslovakia. East-Central Europe, II, 2 (Pittsburgh, 1975), s. 101-131.
- 10 Hoci myšlienku rusínskej národnosti v Karpatoch neuznali ani školy, ani oficiálne kruhy v Sovietskom zväze a jeho satelitných štátoch, za osobitnú etnickú skupinu s vlastným literárnym jazykom uznali Rusínov (Rusnakov) Juhoslávie. Pozri: SUPRUN, A. E. - KALJUTA, A. M.: Vvedenje v slavjanskiju filologiju (Minsk: Vyšejšaja škola, 1981), s. 137-139.
- 11 "Ruthenia". In: New Columbia Encyclopedia, red. William H. Harris a Judith S. Levey. (New York and London: Columbia University Press, 1975), s. 2383.
- 12 O lemkovsko-rusínskom obrodení pozri sériu článkov. In: Carpatho-Rusyn American, X a XI (Fairview, N. J., 1987-88).
- 13 Patria sem: Besida (Legnica, Poľsko, 1989 - dodnes); Otčyj chram (Užhorod, 1990); Podkarpatská Rus

(Praha, 1991 - dodnes); Rusyn (Medzilaborce, Česko-Slovensko, 1990 - dodnes).

- 14 Najlepšie (alebo najhoršie) príklady protirusínskych polemických útokov pochádzajú od vedcov niekdajšej sovietskej Ukrajiny: ČUČKA, Pavlo: Kak rusiny stali ukrajincami. Zakarpatskaja pravda (Užhorod), 18., 21., 22., 24. august 1990; BALEGA Jurij: Rusynstvo: ideology i pokroviteli, tamže, 6., 7., 9., september 1990; a MYŠANYČ Oleksa: To chto že vony?: do idejnych vytokiv novitnoho "karpatorusynstva". Literaturna Ukrajina (Kyjev), 17. január 1991.
- 15 Informácie o prvom svetovom kongrese a tiež jeho oficiálnu deklaráciu pozri: Carpatho-Rusyn American, XIX, 2 a 3 (Fairview, N. J., 1991), s. 7-9 a 8-9.
- 16 MUŠYNKA, M.: Skil'ky rusyniv-ukrajinciv u Slovaččyni? Svoboda (Jersey City, N. J.), 19. 7. 1991.
- 17 K najznámejším dnes patria: spisovatelia Volodymyr Fedynyšynec, Ivan Petrovcij, Vasylij Sočka a politickí aktivisti Mychajlo Tomčanj, Petro Hodmaš a Vasyľ Zajac (všetci zo Zakarpatska); predseda Rusínskej obrody Vasyľ Turok, poradca Rady vlády Slovenskej republiky pre národnosti a etnické skupiny Ivan Bicko a redaktor Alexander Zozul'ak (Česko-Slovensko); básnici Petro Trochanovskij a Olena Ducová, predseda asociácie Stovaryšnja Lemkiv Andrij Kopča (Poľsko); riaditeľ vydavateľstva Ruske slovo Lubomir Medžeš a spisovatelia Djura Papharhaj a Natalia Dudašová (Juhoslávia).
- 18 Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (Copenhagen, 1990), s. 40-41, paragraf 32 a 32.6.
- 19 Tamže, s. 41, č. 34.
- 20 Report of the Meeting of Experts on National Minorities (Geneva, 1991) s. 10.
- 21 Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (Moscow 1991), s.2.
- 22 Jedným z cieľov Republikánskej strany v Česko-Slovensku (zatiaľ nemá kreslo v parlamente), ktorú vedie dr. Miroslav Sládek, je "návrat Podkarpatskej Rusi" do Česko-Slovenska. "Zpět do Československa", Republika (Praha), 18. - 20. 10. 1990; Rozhovor s predsedom SPR-RSČ, PhDr. Miroslavem Sládkem, tamže, august 1991; Predseda Národnej socialistickej strany vyhlásil, že československé súdnictvo sa stále obracia na Podkarpatskú Rus. "NSS chťej Podkarpatskou Rus". Lidová demokracie (Praha), 3. 9. 1991:
- 23 Známý publicista Jaromír Hořec zo Spoločnosti priateľov Podkarpatskej Rusi v Prahe písal o nedávnych politických aktivitách na Zakarpatsku v početných článkoch v českej tlači. Zmieňuje sa v nich o tom, že miestne obyvateľstvo by so sympatiami prijalo opätovné pripojenie k Česko-Slovensku. Pozri jeho nedávne články v Lidovej demokracii (Praha): Svobodu Podkarpatské Rusi (7. 9. 1991); Češi na Podkarpatsku, (18. 9. 1991); a Podkarpatsko chce nezávislou republiku (20. 0. 1991). Aj maďarská tlač starostlivo sledovala požiadavky o zakarpatskej auto-

- nómii: Ruszin köztársaság Kárpátalján. Magyar hírlap (Budapešť), 10. 9. 1991; A ruszinok követeleése: legyen Kárpátalja köztársaság! Napló (Debrecín), 3. 9. 1991.
- 24 Čítát sa prisudzuje česko-slovenskému ministromi zahraničných vecí Jiřímu Dienstbierovi v článku Svobodu pro Podkarpatskou Rus. Lidová demokracie, 9. 9. 1991.
 - 25 Text vyhlásenia poslaný sovietskemu prezidentovi Michailovi Gorbaciovovi, Najvyššiemu soviету ZSSR a Ukrajinskej SSR, ako aj Spojeným národom, bol uverejnený v novinách Otčyj chram (september-október 1990). Anglický preklad je prístupný: Carpatho-Rusyn American, XIV, 1 (Fairview, N. J., 1991), s 4-5.
 - 26 Rezolúcia mitingu 'Tovarystva Karpatskych rusyniv z pytanňa nacional'noho vidrodžennňa rusynskoho narodu i vidnovlenňa statusu Pidkarpatskoho kraju. Mukačevo, 1. 9. 1991, Molod' Zakarpaťa (Užhorod), 14. 9. 1991, s. 4.
 - 27 MACIOCSI, Paul Robert: Rusyns Regain Their Autonomy. Ukrainian Canadian Herald, Toronto, 16. 3. 1992, s. 7.
 - 28 Sovietske príručky, používané štátnym výborom pre štatistiku na to, aby sa zhodnotili odpovede hlásení zo sčítania ľudu, boli väčšinou spracované na odporúčanie úradov jednotlivých republík a tiež Inštitútu etnografie a Jazykovedného inštitútu Sovietskej akadémie vied. Pozri: Slovár nacional'nostej i jazykov dlja kodirovanija otvetov na 8 a 9 voprosy perepisnyh listov (Moskva, Gosudarstvennyj komitet SSSR po statistike, 1988). Je zaujímavé zaznamenať, že nedávna správa Inštitútu etnografie (č. 14110/2171 zo dňa 6. 2. 1990) uvádza: "Teoreticky je možné vyvodit' záver, že Rusini môžu byť považovaní za takých, ktorí sú Rusi, Ukrajinci a Bielorusi, a že nie sú súčasťou nijakej z týchto skupín." (Dokument je vlastníctvom autora tejto štúdie).
 - 29 Diskusie o reštrukturalizácii Ukrajiny trvajú už niekoľko rokov. Susedná Halič (Galícia) a tak isto aj Zakarpatsko sú presvedčené, že by na tom boli ekonomicky oveľa lepšie, keby nezáviseli od centra v Kyjeve. Pozri: HRANČAK Ivan: Vidnovleni haluzky karpatskoho kraju: Ukrajina federatyvna? Novyny Zakarpaťa, Užhorod, 6. 2. 1991.
 - 30 Pozri druhú časť Ústavného zákona zo dňa 9. 1. 1991, zriaďujúceho chartu základných ľudských práv a slobôd ako Ústavného zákona federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej federatívnej republiky,

Melville, Man and His Works, New York, pp. 61-78; Robert REDFIELD, The Art and Its Transformations, New York, 1963 (orig. 1953), especially pp. 1-10. Cultural relativism was, however, anticipated by MALINOWSKI in his book Crime and Savage Society (1926). It is also worth mentioning in this context Kluckhohn's remark: "The most meaningful contribution which anthropology has made to general anthropology is the concept of cultural relativity" (Clyde, "The Place of Theory in Anthropology", in Philosophy of Science, 6, 1939, the quotation is on page 342).

ODPOVEĎ

PAUL ROBERT MAGOCSI

Multicultural History Society of Ontario, Toronto, Kanada

Úvodom by som chcel vyjadriť uznanie redaktorom Slovenského národopisu za rozhodnutie uverejniť môj referát o súčasnom postavení karpatských Rusínov a pripojiť komentáre vážených vedcov z krajín, v ktorých Rusíni žijú. Taký prístup je v jasnom protiklade k citovo vedeným polemikám, že už novinárov alebo akademikov, ktoré až doteraz ovládali väčšinu diskusií o "rusínskej otázke". Seriózne otázky si zaslúžia serióznu analýzu a kritiku, preto ďakujeme tiež dr. Ludovítovi Haraksimovi, dr. Mykolovi Mušynkovi a dr. Andrzejovi Ziębovi za to, že si našli čas podeliť sa so svojimi názormi na môj referát o karpatských Rusínoch. Redaktori Slovenského národopisu si opätovne zaslúžia pochvalu za rozhodnutie pokračovať v diskusii, tým že mi umožnili túto odpoveď.

Možno, že by bolo užitočné začať vysvetlením, prečo som túto prácu o súčasnom stave a perspektívach karpatských Rusínov napísal. Bola odpoveďou na pozvanie zúčastniť sa konferencie Európskej inštitúcie a ochrana národnostných menšín v strednej a východnej Európe a na Balkáne, ktorá sa v októbri 1991 konala na zámku v Štiřine pri Prahe, a ktorú zorganizoval Inštitút pre bezpečnosť Východ - Západ v New Yorku. Karpatskí Rusíni boli jednou zo šiestich národnostných menšín, ktoré sa mali na konferencii analyzovať. Mňa, ako aj ostatných účastníkov poprosili, aby som opísal súčasné postavenie Rusínov a to, do akej miery ich možno považovať za predmet záujmu "medzinárodných inštitúcií (Spojených národov, Európskej rady, Európskeho parlamentu, KSBE) so zreteľom na ochranu národnostných menšín a etnických skupín." Referát prednesený v Štiřine bol potom doplnený a o mesiac

neskôr prednesený v Častej (Slovensko) na Konferencii o menšinách a politike, sponzorovanej československou pobočkou Európskej kultúrnej nadácie. Zrevidovaná verzia referátu vyšla na stránkach Slovenského národopisu č.2/1992, s.183-192.

Toto pozadie spomínam preto, aby som zdôraznil fakt, že myšlienky o rusínskej otázke som formuloval ako odozvu na konkrétnu žiadosť o informáciu a návrhy, ktoré predložilo Americké výskumné centrum. Ide o spätné pôsobiacu činnosť, čo mi pripomína počiatočné vyhlásenie v komentári dr. Haraksima, v ktorom poukazuje na to, že "Magocsi jednoznačne považuje Rusínov za malý národ" alebo, domnievam sa, za samostatnú národnosť. V skutočnosti nepovažujeme túto záležitosť za jednoznačnú. Vo všeobecne dobre známom príhovore na Prvom svetovom kongrese Rusínov v Medzilaborciach (marec 1991) som povedal, že súčasní Rusíni sa nemôžu považovať za samostatnú národnosť, hoci teoreticky by sa týmto smerom mohli vyvinúť.

Koniec koncov národnosti nie sú absolútnymi sociálnymi kategóriami. V určitom historickom momente vznikli a, ako vieme, niektoré dokonca zanikli. Alebo, aby sme to postavili inak: "Národy a národné kultúry sú artefakty, ktoré si neustále predstavujeme, objavujeme, o ktoré zápasíme, a ktoré pretvárame činnosťou jednotlivcov, štátu a univerzálnym prúdom užitočných predmetov".¹ Pozorovanie takého sociálneho fenoménu v súčasnosti, práve tak ako v minulosti, je úlohou vedca. Nie som to ja, kto v prípade karpatských Rusínov "jednoznačne" vyhlasuje, že rusínsky národ existuje. Sú to skôr sami rusínski hovorcovia - či už

zo Zakarpatska, severovýchodného Slovenska, lemkovskej oblasti v Poľsku alebo Vojvodiny v Južoslávií - ktorí hlásajú, že spolu tvoria samostatnú rusínsku národnosť. Skrátka, ako historik jednoducho opisujem, čo skutočne existuje, alebo čo sa nachádza v procese formovania: nepredpisujem, čo by mohlo alebo malo byť.

Teda, v odpovedi na vyhlásenie dr. Haraksima, že rusínska "jednota je dosť iluzórna" by som povedal, že aj keby to bola pravda, nebolo by to iluzórnejšie ako idea jednotného slovenského alebo ukrajinského národa na začiatku 20. storočia alebo macedónskeho národa v predvečer II. svetovej vojny. Historici by azda viac než hocikto iný mali vedieť, ako sa "ilúzie" stávajú skutočnosťou.

Som zvlášť vďačný dr. Haraksimovi za to, že upozornil na problém štatistiky. Z toho dôvodu by sa vyhlásenie o tejto záležitosti v mojom referáte malo čítať nasledovne: "Teoreticky by počet Rusínov mohol dosahovať 1,2 milióna ľudí". K nim patrí odhadovaných 130 000 Rusínov severovýchodného Slovenska. Tento počet je samozrejme hypotetický, t.j. naznačuje situáciu, ktorá by mohla byť, a nie ktorá skutočne existuje. Naozaj vieme len to, že v marci 1991 pri sčítaní ľudu 16 937 osôb na Slovensku uviedlo, že sú rusínskej národnosti, ďalších 13 847, že sú ukrajinskej a 1 624 odpovedalo, že sú ruskej národnosti (preto, lebo sa začlenila aj ruská národnosť, hoci je pravdepodobné, že väčšina, ak nie všetci tieto respondenti, pôvodne pochádzajú z rusínskych dedín).

Avšak ako sme získali odhadovaný počet 130 000 Rusínov? Odpoveď je dosť jednoduchá. Na severovýchodnom Slovensku je asi 300 dedín, ktoré etnografi a lingvisti kategorizovali ako dediny obyvane východoslovenskými Rusínmi. Okrem toho, viac ako 80 % obyvateľov každej z týchto dedín pri maďarskom sčítaní ľudu v roku 1900 odpovedalo, že rusínsky jazyk (rutén nyelv) je ich materinským jazykom. Ak porovnáme toto sčítanie v roku 1900 s celkovým počtom obyvateľstva v každej z týchto dedín s československým sčítaním v roku 1970, hypoteticky by tu v tom čase malo žiť 129 398 Rusínov. Samozrejme, že nie každá jednotlivá osoba v spomínaných 300 dedinách v roku 1900 tvrdila, že jej materinským jazykom je rusínčina. Na druhej strane, nevzali sme do úvahy veľký počet Rusínov, ktorí sa v posledných troch desaťročiach vysťahovali do neďalekých miest - Starej Ľubovne, Bardejova, Humenného, Prešova, Vranova a Michaloviec. Tiež je zaujímavé poznamenať, že hypotetický počet 129 000 na rok 1970 predstavuje 3 % celkového počtu obyvateľov na Slovensku, a to je percento,

ktoré sa zhoduje s percentom Rusínov na Slovensku v r. 1921 (3 %) a opätovne v roku 1930 (2,9 %).¹ Avšak v skutočnosti sa nie každý obyvateľ chcel identifikovať ako Rusín, aj keď sa v roku 1991 jednotlivci po prvýkrát od II. svetovej vojny mali právo prihlásiť a byť počítaní za Rusína. Nanajvýš len 25 % potenciálnych 130 000 sa rozhodlo pre niektorú z východoslovenských národných identít - či rusínsku, ukrajinskú alebo ruskú.

Odhladnuc od osobnej neochoty jednotlivcov identifikovať sa ako Rusíni, postup pri sčítaní ľudu je sám o sebe problematický. Môže sa zdať rúhaním pre slavistu ako ja, keď pripustím, že maďarské štatistiky spred roku 1918 - dokonca počas vrcholu maďarizácie - boli spoľahlivejšie ako československé štatistiky, ktoré nasledovali. To preto, že maďarskí sčítací komisári kladli otázky o materinskom jazyku, nie o národnosti. Takýto prístup bol pre odhad "národnostnej" identity respondentov oveľa lepší.

Naopak, československé vlády, či už počas prvej republiky alebo po roku 1945 sa pýtali - alebo aspoň publikovali - len na otázku o národnosti. Každý vie, aké je ľahké pre jednotlivcov, dokonca vzdelaných, popliesť si národnú identitu so štátom, v ktorom žijú. Ak by respondenti takto stotožnili národnosť s občianstvom, a nie s etnolingvistickým pôvodom, potom teoreticky, každý v Maďarsku pred rokom 1918 bol Maďarom a každý v Československu po roku 1919 bol Čechoslovákom. V skutočnosti z tohto hľadiska počas prvej Československej republiky neexistovali nijakí Slováci, nakoľko v uverejnených správach zo sčítania ľudu neexistovali rubriky pre Čechov a Slovákov, ale len jedna pre Čechoslovákov" (národnosť: československá).³

Zvláštnu pozornosť si zaslúži fakt, že počas sčítania ľudu v Česko-Slovensku v marci 1991, sa kladli oddelené otázky o jazyku a národnosti. Takto teoreticky - a azda aj prakticky - jednotlivci mohli odpovedať, že jeho národnosť je slovenská, ale materinský jazyk rusínsky. Hovorím azda, pretože kým sú Československý štatistický úrad poponáhľal uverejniť predbežné výsledky sčítania ľudu z roku 1991 už v júni toho istého roku,⁴ z nejakého dôvodu do nich nezahrnul údaje o počte odpovedí na otázku materinského jazyka. Dúfajme, že taká informácia bude čoskoro prístupná, a či už zmení alebo nezmení počet Rusínov na Slovensku, otázka materinského jazyka sa stále zdá byť najspravodlivejším spôsobom určenia počtu príslušníkov menšín, ktoré žijú v mnohonárodnostnom štáte ako je Česko-Slovensko.

Otázka štatistiky nevyhnutne vedie k problému asimilácie. Zdá sa, že dr. Haraksim je zvlášť znepokojený mojim vyhlásením, že "najprudšia slova-

klzácia a národnosť
zužili" sa odohrali
ducho vyhlásenie,
štatistik, ktoré m
nia ľudu v rokoch
1950, 1961 a 1970
ducho ani pričinn
úmrtiami počas II.
vystahovaním do
la v 60. rokoch) ale
Čiechi. Popri tých
prirodenými deti
Haraksim tiež dok
vopred zakalkulov
bola zakalkulovan
to pravdepodobne
likvidácia gréck
prispeli k urýchl
nem môže zahrnúť
detí v zmiešaných
potomkovia ktor
štátnu národnosť

Argumentácia p
kizácii, ako v prípu
je však v oboch prí
lácií materiálov
Dúfam, že teraz,
roku 1989 v Česke
uverejnia dokume
rozhodnutia Kom
júna 1952, ktoré
ukrainizácie ale
potom možno n
potvrdiť, alebo p
vyhlásenie dr. H
národnostnú asim
loval", zostáva tak
me považovať zák
(ako to bolo v prí
za príklad priame
rodnostnej sebaik

V protiklade k po
kritické pripom
zamysleniu a vyle
tento predmet, je
Jeho výklad sa ne
pokročilo v našom
dobré známu ukr
vedcami na býv
jinistami za hran
tendencia dr. Mu

centom Rusínov na Slovensku
átovne v roku 1930 (2,9 %).
sa nie každý obyvateľ chce
usín, aj keď sa v roku 1991
rát od II. svetovej vojny mal
čítaný za Rusína. Nanajvýš len
130 000 sa rozhodlo pre
slovenských národných identít - či
alebo ruskú.

obnej neochoty jednotlivcov
usín, postup pri sčítaní ľudu je
čaký. Môže sa zdať rúhaním pre
pustím, že maďarské štatistiky
konca počas vrcholu maďar-
livejšie ako československé
dovali. To preto, že maďarské
otázky o materinskom jazyku,
akýto prístup bol pre odhad
y respondentov oveľa lepši.

enské vlády, či už počas prvej
ku 1945 sa pýtali - alebo aspoň
ázku o národnosti. Každý vie,
otlivcov, dokonca vzdelaných,
entitu so štátom, v ktorom žijú.
akto stotožnil národnosť s
etnolingvistickým pôvodom,
ždy v Maďarsku pred rokom
a každý v Československu po
ovákcom. V skutočnosti z tohto
j Československej republiky
váci, nakoľko v uverejnených
ľudu neexistovali rubriky pre
len jedna pre "Čechoslovákov"
enská).³

si zaslúži fakt, že počas sčítania
slovensku v marci 1991, sa kládli
jku a národnosti. Takto teore-
cky - jednotlivec mohol odpove-
osť je slovenská, ale materinský
orím azda, pretože kým sa
tický úrad poponáhľal uverej-
y sčítania ľudu z roku 1991 už
u,⁴ z nejakého dôvodu do nich
čte odpovedí na otázku mate-
jme, že taká informácia bude
či už zmení alebo nezmení
slovensku, otázka materinského
najspravodlivejším spôsobom
šníkovo menšín, ktoré žijú v
štáte ako je Česko-Slovensko.
evyhnutne vedie k problému
dr. Haraksim je zvlášť znepo-
sením, že "najprudšia slova-

kizácia a národnostná asimilácia, akú kedy Rusíni
zažili" sa odohrala v 50. a 60. rokoch. Je to jedno-
ducho vyhlásenie, odvodené z jediných existujúcich
štatistík, ktoré máme, najmä keď sa porovnajú sčítania
ľudu v rokoch 1921 a 1930 so sčítaniami v rokoch
1950, 1961 a 1970. Úbytok nemožno vysvetliť jedno-
ducho ani príčinami, ktoré uvádza dr. Haraksim -
úmrtiami počas II. svetovej vojny (neuvádza počet),
vystaňovaním do Sovietskeho zväzu (väčšina sa vrátila
v 60. rokoch) alebo migráciou na Moravu alebo do
Čiech. Popri týchto stratách sa musí počítať s
prirodzenými demografickými prírastkami. Dr.
Haraksim tiež dokazuje, že táto asimilácia "nebola
vopred zakalkulovaná". Nikdy som nepovedal, že
bola zakalkulovaná, ale miesto toho som uviedol, že
to pravdepodobne ukrajinizácia, kolektivizácia a
likvidácia gréckokatolíckej cirkvi, ktoré najviac
prispeli k urýchleniu procesu slovakizácie. Niektorí
sem môže zahrnúť tiež prirodzený asimilačný proces
detí v zmiešaných rusínsko-slovenských rodinách,
potomkovia ktorých pravdepodobne prírastky za svoju
štatútnu národnosť slovenskú.

Argumentácia proti plánovanej asimilácii a slova-
kizácii, ako v prípade dr. Haraksima, tak aj v mojom,
je však v oboch prípadoch viac založená na interpre-
tácii materiálov než na konkrétnych dôkazoch. Dúfam, že teraz, v demokratickejšej atmosfére po
roku 1989 v Česko-Slovensku, vedci preskúmajú a
uverejnia dokumenty, poskytujúce skutočné pozadie
rozhodnutia Komunistickej strany Slovenska z 25.
júna 1952, ktoré viedlo k prijatiu a uskutočneniu
ukrajinizácie administratívnym dekrétom. Len
potom možno naše vysvetľujúce závery znova
potvrdiť, alebo podľa potreby zmeniť. Tak či onak,
vyhlásenie dr. Haraksima, že po roku 1945 sa o
národnostnú asimiláciu Rusínov nikto "nikdy neusi-
loval", zostáva tak trochu problematické, ak nebude-
me považovať zákaz použitia národného ethonymu
(ako to bolo v prípade Rusínov v rokoch 1952-1989)
za príklad priamej štátnej intervencie do otázky ná-
rodnostnej sebaidentifikácie.

V protiklade k poznámkam dr. Haraksima, ktorého
kritické pripomienky prispievajú k opätovnému
zamysleniu a vylepšeniu mojich vlastných názorov na
tento predmet, je komentár dr. Mykolu Muškyňku.
Jeho výklad sa neusiluje urobiť niečo pre to, aby sa
pokročilo v našom chápaní rusínskej otázky nad už
dobře známou ukrajinskú interpretáciu formulovanú
vedcami na bývalej sovietskej Ukrajine a ukra-
jinistami za hranicami Ukrajiny. Znepokojujúca je
tendencia dr. Muškyňku zveličovať, nesprávne chápať,

alebo, čo je ešte horšie, hľadať v tom, čo som napísal,
iný zmysel.

Prvý príklad takéhoto prístupu sa týka mojich pozná-
mok o rusínskych dialektoch a ich vzťahu k výcho-
doslovanským a západoslovanským jazykom. Aby
som bol k dr. Muškyňkovi úprimný, v tomto prípade
vznikol problém so slovenským prekladom anglické-
ho originálu; totiž, v mojom vyhlásení o zápa-
doslovanských vplyvoch na rusínsku slovnú zásobu,
prízvuk vo výslovnosti a syntax, bol anglický termín
"much" (značná časť) nesprávne reprodukován ako
"the majority of" (väčšina). Tento dosť drobný a
nechcený chybný preklad bol pretvorený dr. Muškyň-
kom do väčšieho intelektuálneho faux pas, čo autor
označil zveličenými termínmi ako "nelogické",
"absurdné" a "ničím nepodložené". Všetci vieme, či
už na základe zdravého rozumu alebo toho, čo nám
lingvisti povedali, že rusínske dialekty, zvlášť v juho-
východnom Poľsku a severovýchodnom Slovensku, sú
silne ovplyvnené poľštinou a slovenčinou.

Pokiaľ ide o chybné pochopenie môjho textu, dr.
Muškyňka vyhlasuje, že som vraj spojil Prvý svetový
kongres Rusínov so sčítaním ľudu, ktoré sa konalo o
týždeň neskôr. V skutočnosti som povedal to, že
kongres mal veľký vplyv na približne 300 účastníkov
práve tak, ako aj na mnohých iných Rusínov na
Ukrajine, v Poľsku, Juhoslávii a Česko-Slovensku,
ktorí sa o ňom dozvedeli vďaka všeobecne širokej
tlačovej pozornosti. Je známym faktom, že správy v
tlačí sa objavili až po sčítaní ľudu. Nevyhlásil, ba ani
nenaznačil som, že medzi oboma udalosťami je neja-
ké spojenie.

Pokiaľ ide o priame pripisovanie iného zmyslu
mojim slovám, dr. Muškyňka sa odvoláva na moju
prácu, v anglickom origináli pomenovanú "Koniec
národného štátu! Revolúcia, 1989 a budúcnosť
Európy", ktorá bola uverejnená v slovenskom,
maďarskom a rumunskom preklade.⁵ Skutočne je
pravdou, že v nej kladiem serióznu otázku, ktorú
nastolili vedenia všetkých štátov strednej a východnej
Európy: ako možno zároveň s bremenom ťažkých
ekonomických premien, ešte stále poskytovať štedrú
podporu širokému spektru rôznych kultúrnych akti-
vít, vrátane pomoci kultúrnym inštitúciám národ-
nostných menšín? Položením takej rétorickej otázky
nie návrhom, aby podpora kultúrnych aktivít presta-
la. Skôr šlo o to, aby sa bral na vedomie fakt, že
napriek revolučným zmenám z roku 1989 ešte stále
nežijeme v optimálnych ekonomických podmien-
kach a aktivisti národnostných skupín budú musieť
hľadať iné zdroje peňažných fondov. V budúcnosti -

ktorá je už tu! - národnostné menšiny nemôžu očakávať zachovanie tej istej úrovne činnosti, udržiavanej počas komunistickej éry. Skrátka, národnostné organizácie budú musieť nájsť iné než štátne prostriedky (alebo iné spolu s vládnymi), aby dokázali, že ich činnosť sa sama môže zaplatiť alebo by dokonca mohla byť zisková. V skutočnosti sa už niektoré organizácie naozaj vydali cestou vlastnej finančnej zodpovednosti. Konečne, postavenie národnostných menšín sa zlepšilo, keď všetky krajiny vstúpia do Európskeho spoločenstva, t.j. do nového poriadku, v ktorom samosprávne oblasti budú schopné rozhodnúť o svojich vlastných výdavkoch na kultúrnu, výchovnú a inú činnosť.

Argumentácia dr. Mušynku má tiež trhliny v niektorých sporných tvrdeniach. Skutočne tomu, že... "P.R. Magocsi je prvým vedcom, ktorý sa snaží nahovoriť Rusínom (ale aj širšej verejnosti), že sú samostatným národom..." aj verí? A čo Hijador Strypský a Alexander Bonkaló v prvej polovici 20. storočia? A ak dr. Mušynka vynechá týchto dvoch vedcov, ako neprijateľných maďarónov, čo potom rusínsky historik Irynej Kondratovyč alebo moravskočeský špecialista na pohraničnú kultúru Jan Húsek, ktorý v roku 1936 písal, že "Karpatorusové se čím dále tím více vyvíjejí v samostatnou kmenovou a národní jednotku" a za dve alebo tri desaťročia Podkarpatská Rus "jistě překoná chaos rozličných orientací kulturních, jazykových i politických a vyhraní se v samostatnou individualitu národní - v národ k a r p a t o r u s k ý".⁶

Vo svojej horlivosti odmietať rusínsku orientáciu, dr. Mušynka vyhlasuje, že zreteľná "rusínska" orientácia na severovýchodnom Slovensku neexistovala až do roku 1989 (!) a jediná dovtedy existujúca (ku ktorej sám patrila) bola "veľkoruská" orientácia. Také tvrdenie odporuje tomu, čo väčšina existujúcej literatúry tvrdí o medzivojnovom období. Dokonca marxistický ideológ Ivan Bajcura (nebol priateľom rusínskej orientácie) prišiel k záveru, že v medzivojnovom období "najsilnejšie pozície na východnom Slovensku mal rusínsky smer".⁷ Taký záver sa zakladal na konkrétnych dôkazoch. Napr. vplyvný prešovský gréckokatolícky biskup Pavel Gojdyč pri otvorení výstavy národnej kultúry v roku 1927 vyhlásil: "Ja nie som Veľkorus ani Ukrajinec. Ja som Rusín, ktorý chcem tu žiť i zomrieť."⁸ Približne v tom istom čase obľúbené noviny Ruskoje slovo, ktoré vychádzali v Prešove, v redakčnom úvodníku zdôraznili rozdiel medzi oddanosťou k ruskej a miestnej rusínskej kultúre: "... podkarpatský Rusín s maturitou musí viac ako niekto iný ovládať celoruský *lobščeruskij* jazyk". Ale jeho "prvá povinnosť" je

milovať a podporovať náš miestny podkarpatoruský jazyk... naša národná miestna kultúra, národná osve- ta a literatúra musí ísť po našich národných stopách, po našom!"⁹

Nakoniec dr. Mušynka dokazuje, že česko-slovenská vláda nemôže financovať rusínske školy, rusínsky rozhlas a rusínske publikácie, pretože neexistuje rusínsky literárny jazyk. Z toho logicky vyplýva, že keby rusínsky literárny jazyk existoval, potom by taká vládna podpora bola prirodzená. Avšak toto sa vraj nikdy nestane, pretože ako dr. Mušynka autoritatívne tvrdí, všetko doterajšie úsilie vytvoriť rusínsky jazyk zlyhalo. Skutočne, dr. Mušynka odmieta úsilie, ktoré v tomto smere podnikol penzionovaný stredoškolský učiteľ Stepan Bunganyč a redaktori súčasných novín Narodny novynky (týždenník) a časopisu Rusyn (dvojmesačník), ktoré vychádzajú v rusínčine, len ako niečo viac než amatérske pokusy. Ale zavrhuje tiež dr. Mušynka prvý krok ku kodifikácii - nedávno uskutočnený jeho kolegom z Univerzity P.J. Šafárika dr. Jurijom Paňkom, ktorý prednedávnom uverejnil Normy rusynskoho pravopysu (Prešov 1992)?

Nie je prekvapením, že dr. Mušynka odmieta snahu dr. Paňka tak, ako odmieta úsilie každého, kto by azda bol mohol bývať poukázal na to, že Rusíni sa môžu vyvinúť do samostatnej národnosti s vlastným literárnym jazykom. Koniec koncov, dr. Mušynka, ako aj iní proukrajinskí aktivisti verí veľmi podobne "pancierovým zákonom" histórie ako marxisticki ideológovia. Všade inde na Ukrajine sa Rusíni vyvinuli na Ukrajincov, teda toto sa stane - alebo musí stať - tiež v karpatskej oblasti. Nezáleží na tom, čomu veria samotní Rusíni. Pre dr. Mušynku a iných termín Rusín znamená jednoducho staršiu formu označenia Ukrajince; preto by sa ľudia mali nazývať Rusíni-Ukrajinci.

Toto pomlčkové označenie Rusín-Ukrajinec, ktoré dr. Mušynka od revolúcie 1989 tak energicky podporuje, má asi toľko logiky ako termín - Čecho-Slovák alebo macedónsko-bulharský alebo luxembursko-nemecký. Existovali vôbec také pomlčkové národy s výnimkou existencie v hlavách českých, bulharských alebo nemeckých xenofobických nacionalistov? A netýka sa to všetkých nás, keď autor ako dr. Mušynka tvrdí, že vie, ako ľudia "skutočne" rozmyšľajú? Ako ináč sa dá interpretovať jeho pozoruhodné vyhlásenie, že "väčšina tých, čo sa deklarovali za Rusínov (počas sčítania ľudu v roku 1991), podvedomo inklinuje k ukrajinskej kultúre."

Nijaké protiargumenty nikdy nepresvedčili pravdivých pravoverných ako dr. Mušynka, že história, tak ako život, ponúka veľa rôznych možností.

Odmietnuť možnosť ľudstvo ako politické nadšencov alebo národnopodobné tomu, čo pr tvrdili (a ak by sa m tvrdia) o idee ukrajins považovaná za politick vlastným" lojálnym Ma
Nakoniec, odmietn želajú, aby ich považov samostatnej rusínskej ľudu, je bezohľadné. mohol byť a bol podce "robotníckych" štátov, Ak sú ľudia presvedče rusínsky literárny jazyk sa tak stane bez ohľad Mušynka budú hovoriť

Možno preto, že p komentár dr. Andrzej z základných princípoch nich je, že históriu te proces, ktorý v kont predstavovať vytvore Druhým je, že Rusíni, ak srdca Európy začne ž vtedy, keď sa Európa všetkých jej národov". Sp žený na regiónoch, nie som vyššie uviedol, naj národnostných menšín Európe, keď súčasne ž žitosti (hranice Európske cať význam od roku 199 nijaké národnostné národnosti žijúce v rôz

POZNÁMKY

- 1 FOSTER, Robert J. "Global Ecumene", *Acta XX*, 1991, s. 252.
- 2 Magyarstatistikai közlemények a magyarországi népességéről és gazdaságáról, első rész Budapest, 1991. Československé socialistické republiky, Svazek 2; Díl II, Zpráva o demografii, Praha 1978.
- 3 Statistický lexikon obcí v České republice, Vol. III: Slovensko, Pr

náš miestny podkarpatoruský
niestna kultúra, národná osv-
po našich národných stopách,

šynka dokazuje, že česko-
že financovať rusínske školy,
usínske publikácie, pretože
erárny jazyk. Z toho logicky
nsky literárny jazyk existoval,
na podpora bola prirodzená.
kdy nestane, pretože ako dr.
e tvrdí, všetko doterajšie úsilie
jazyk zlyhalo. Skutočne, dr.
ie, ktoré v tomto smere podni-
stredoškolský učiteľ Stepan
ri súčasných novín Narodny
a časopisu Rusyn (dvojme-
zajú v rusínčine, len ako niečo
pokusy. Ale zavrhuje tiež dr.
ku kodifikácii - nedávno usku-
n z Univerzity P.J. Šafárika dr.
orý prednávkou uverejnil
ravopisu (Prešov 1992)?

ím, že dr. Mušynka odmieta
ako odmieta úsilie každého, kto
vať poukázať na to, že Rusíni sa
ostatnej národnosti s vlastným
Koniec koncov, dr. Mušynka,
skí aktivisti verí veľmi podobne
om" histórie ako marxistickí
nde na Ukrajine sa Rusíni vyvi-
eda toto sa stane - alebo musí
oblasti. Nezáleží na tom, čomu
ni. Pre dr. Mušynku a iných
ená jednoducho staršiu formu
; preto by sa ľudia mali nazývať

označenie Rusín-Ukrajinec,
od revolúcie 1989 tak energicky
ľko logiky ako termín - Čecho-
cedónsko-bulharský alebo
ecký. Existovali vôbec také
výnimkou existencie v hlavách
ých alebo nemeckých xeno-
ov? A netýka sa to všetkých nás,
Mušynka tvrdí, že vie, ako ľudia
jú? Ako ináč sa dá interpretovať
vyhlásenie, že "väčšina tých, čo sa
ov (počas sčítania ľudu v roku
nklinuje k ukrajinskej kultúre."
gumenty nikdy nepresvedčia
rných ako dr. Mušynka, že histó-
ponúka veľa rôznych možností.

Odmietnuť možnosť rusínskej národnosti jedno-
ducho ako politické machinácie pomýlených
nadšencov alebo národných zradcov nie je veľmi
nepodobné tomu, čo predrevoluční ruskí imperialisti
tvrdili (a ak by sa malo veriť Solženicynovi stále
tvrdia) o idee ukrajinskej národnosti. Tá bola tiež
považovaná za politickú provokáciu proti "naším
vlastným" lojálnym Malorusom.

Nakoniec, odmietnuť legitímne túžby tých, ktorí si
želajú, aby ich považovali za príslušníkov patriacich k
samostatnej rusínskej národnosti, tak hovorí hlas
ľudu, je bezohľadné. Kým v minulosti taký hlas
mohol byť a bol podceňovaný vládami a ideológmi
"robotníckych" štátov, nemôže byť odmietaný dnes.
Ak sú ľudia presvedčení a ochotní pracovať pre
rusínsky literárny jazyk a rusínsku národnosť, potom
sa tak stane bez ohľadu na to, čo kritici ako dr.
Mušynka budú hovoriť.

Možno preto, že patrí k tej istej generácii,
komentár dr. Andrzeja Ziębu je založený na dvoch
základných princípoch, s ktorými súhlasím. Prvý z
nich je, že históriu treba chápať ako dynamický
proces, ktorý v kontexte diskutovaného môže
predstavovať vytvorenie "nových" národností.
Druhým je, že Rusíni, ako dr. Zieba hovorí "tento ľud
srdca Európy začne žiť normálnym rytmom len
vtedy, keď sa Európa stane spoločným domom
všetkých jej národov". Spoločný Európsky dom, zalo-
žený na regiónoch, nie na národných štátoch, je, ako
som vyššie uviedol, najlepšou garanciou pre prežitie
národnostných menšín. Prečo? Preto, lebo v Novej
Európe, keď súčasné štátne hranice stratia na dôle-
žitosť (hranice Európskeho spoločenstva začnú strá-
cať význam od roku 1993), fakticky nebudú existovať
nijaké národnostné menšiny, len rovnocenné
národnosti žijúce v rôznych častiach kontinentu.¹⁰

POZNÁMKY

- 1 FOSTER, Robert J.: Making National Cultures in the
Global Ecumene", Annual Review of Anthropology,
XX, 1991, s. 252.
- 2 Magyar statisztikai közlemények, újsorozat, I. Kötet: A
magyarkorona országainak 1900. évi népszámlálása,
első rész Budapest, 1902; Retrospektivní lexikon obcí
Československé socialistické republiky, 1850-1970, Díl
I, Svazek 2; Díl II, Zvazok 2: Slovenská socialistická
republika, Praha 1978.
- 3 Statistický lexikon obcí v republice Československej,
Vol. III: Slovensko, Praha 1927; Štatistický lexikon obcí

Uvedomte si, že také štádium politickej evolúcie
sa len teraz začína v "západnej" Európe a môže trvať
niekoľko desaťročí, kým dosiahne strednú a
východnú Európu. Zatiaľ tu bude existovať medzi-
obdobie, počas ktorého upozornenie dr. Ziebu o
nových štátnych útvaroch treba brať vážne. Naprí-
klad, Rusíni sa v tomto medziobdobí budú musieť
prispôbiť skutočnosti, že staré národné štáty, v
ktorých žili - Sovietsky zväz, Česko-Slovensko,
Juhosláviu nahradili menšie národné štáty - Ukra-
jina, Slovensko, Srbsko. Dúfajme, že tieto nové
národné štáty sa budú riadiť kritériami, s ktorými
súhlasili na Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v
Európe (KBSE), a preto zaručia práva a ochranu pre
národnostné a kultúrne menšiny žijúce v rámci ich
príslušných hraníc.

Kto si starostlivo prečíta vyhlásenia rusínskych
aktivistov vrátane tých na ukrajinskom Zakarpatsku,
ktoré majú politický a práve tak kultúrny program,
jasne si uvedomí, že nepožadujú ani zjednotenie so
susednými štátmi (Česko-Slovenskom a
Maďarskom) - ani vytvorenie nezávislého rusínske-
ho štátu. Vedia, že v konečnom dôsledku by nijaká z
alternatív skutočne nezmenila ich postavenie. Čo
požadujú - to je uznanie Rusínov ako národnosti,
rovnocennej všetkým iným národnostiam v Európe
a vzostup v autonómii alebo samospráve za tým
účelom, aby miestne obyvateľstvo a jeho zvolení
predstavitelia mohli sami rozhodnúť o svojom regio-
nálnom ekonomickom, ekologickom a kultúrnom
osude. Toto, ako dokazujú, možno dosiahnuť len v
Európe, ktorá "sa stane spoločným domom pre
všetky svoje národy". Azda potom, ako uvažuje dr.
Zieba, rusínska domovina nebude viac objektom, ale
subjektom v rozhodovaní o svojej budúcnosti. A
možno, obyvatelia žijúci v tomto zemepisnom
centre kontinentu, nebudú viac na periférii, ale skôr
na rovnakej úrovni s ostatnou časťou novej Európy.

v republike Československej, Vol. III: Krajina
Slovenská, Praha 1936.

- 4 'Sčítanie ľudu', domov a bytov... predbežné výsledky:
Česká a Slovenská federatívna republika 3.března
1991, Praha 1991.
- 5 MAGOCSI, P.R.: "Pätnásť minút slávy - a dost!":
národnostné menšiny strednej a východnej Európy
dnes a zajtra," Kultúrny život, XXV, č. 31, Bratislava,
1991, s. 8; "1989 és Kelet-Kötép-Európa nemzeti
kisebbségei," Regio, II, 2, Budapest, 1991, s. 98-107;
"Revolutiile din 1989 i minoritatile nationale in Estul

NA MARGO ODPOVEDE PROF. P. R. MAGOCSIHO*

V 3. čísle Slovenského národopisu za rok 1992 (s. 317-322) prof. Paul Robert Magocsi odpovedal na moje výhrady voči jeho príspevku *Karpatskí Rusíni: Súčasný stav a perspektívy v budúcnosti*, ktorý bol publikovaný na viacerých miestach, medzi iným aj na stránkach uvedeného časopisu.¹

Nemienim polemizovať s touto odpoveďou. Dotknem sa iba dvoch tém: národnej identity Rusínov a otázky ich spisovného jazyka.

Vo svojom príspevku som napísal: "P. R. Magocsi je prvým vedcom, ktorý sa snaží nahovoriť Rusínom, že sú samostatným národom, odlišným od národa ukrajinského jazykom, náboženstvom, psychikou a celým svojím bytím" (s. 197).

Kanadský profesor z môjho konštatovania cituje iba prvú časť, čo je pomerne zavádzajúce. Aby moje konštatovanie vyvrátil, tvrdí, že nielen on, ale aj mnohí vedci pred ním považovali karpatských Rusínov za samostatný národ. Dovoľáva sa takých autorít ako zakarpatský historik Irinej Kondratovyč (1878-1957), český národopisec Jan Húsek (1884-1973) a prešovský gréckokatolícky biskup Pavel Gojdič (1888-1960).

Nuž pozrime sa, ako títo bádatelia a cirkevní dejateli chápali identitu "rusínskeho národa".

I. Kondratovyč vo svojej práci *Dejiny Podkarpatskej Rusi* takto charakterizoval Rusínov: "My Rusyny proischo-dyme iz odnoho velykoho plemeni slavjanskoho, iz kotoroho vyšly kromi nas Velykorusy, Bilorusy, Pol'aky, Čechy, Slovaky ..., Bolhary, Serby, Chorvaty i Slovenci. Naša praotčyzna zpered dajakych 1500 rokamy byla za Karpatamy tam de dnes suť horody Lviv, Peremyšl', Volodymyr-Volynskij, Cholm, Kyjiv... V IX. vici povstala na tim misci deržava, kotra nazvalasja Rus, a žyteli toji deržavy Rusynami."² Z tohto citátu celkom jednoznačne vyplýva, že pre Kondratovyča etnonymum "Rusín" bolo totožné s

neskorším pomenovaním "Ukrajinec", ba čo viac, on zakarpatských Rusínov zaraďoval do jedného kmeňa s tými Rusínmi, čo žili za Karpatmi - v Haliči, na Volyni a východnej Ukrajine. Tento názor je zároveň mojím názorom!

J. Húsek otázke etnicity karpatských Rusínov venoval 512-stránkovú knihu, v ktorej na základe hlbokého poznania problematiky došiel k nasledujúcemu záveru: "Není pochyby, že „ruský národ“ (lid), žijící na východním Slovensku a na Podkarpatské Rusi, náleží k ukrajinské části ruského plemene a že Europa zvykla si nazývati všechny východní Slovany společným názvem Rusi, neberouc zřetel ke kmenovým diferenciacím mezi nimi."³ Pýtam sa: Považoval J. Húsek podkarpatských Rusínov za samostatný národ, keď tvrdil, že sú súčasťou ukrajinského kmeňa?

Biskup P. Gojdič nebol vedcom. V otázke národnej identity Rusínov kolísal medzi ruským a ukrajinským smerom, avšak nikdy nepovažoval karpatských Rusínov za samostatný národ odlišný od národa ukrajinského či ruského. Svojím výrokom "Ja nie som Vel'korus ani Ukrajinec, ja som Rusín", na ktorý sa prof. Magocsi odvoláva - chcel iba zdôrazniť, že sa nemieni miešať do politických sporov medzi predstaviteľmi oboch smerov. Ako ozajstny vodca východoslovenských Rusínov P. Gojdič chcel tieto dva politické smery zjednotiť a v r. 1940 sa mu to aspoň na určitý čas podarilo. V úvodníku novín *Narodne slovo* 17. 11. 1940 napísal: "Dorohije Braća! My, kotorym mila bukva velykoho slavjanskoho Apostola sv. Kirilla, kotory naležime do jednoj familiji, posli dolhich desjatilitnyh meždusobnyh borb porozumilisja, pomirilisja, sojedinisja. Radosť moja taka, jaka ješ' u toho otca, kotoroho dity posli dolhovremennoj borby, nenavisti, snová l'ubl'atsja, vid'at v sebi ne voroha, ale rodnoho brata. I my doteper nažal' vadilisja, razbivalisja na russkich i na ukra-

*Pozn. red. Odpoveďou M. Mušynku P.R. Magocsimu diskusiu nateraz uzatvárame, redakcia však privíta štúdie z tejto oblasti.

Jincov, na "joristov", na "fonetikarov" i "etimologistov" i pro iny, mnohoraz smišny drobnyčky razdrobl'alisja... Otteper raznicy, jaki nas bezosnovno razbivali i niščili ne budut nas rozdiľati, podajem sebi bratskuju ruku i vpolňi v sohlasiji budem robotati v buduščnosti..."

Z uvedeného jasne vyplýva, že P. Gojdič, napriek tomu, že písal tzv. "narodnym" jazykom, nepovažoval Rusínov za samostatný národ, ale za súčasť "jednej rodiny", ku ktorej patria aj Rusi, aj Ukrajinci. Nešlo mu o vytvorenie novej separátnej národnosti, ale o jej jednotu: si Rusinom - buď ním, považujem sa za Ukrajinca alebo Rusa - je to tvoja osobná vec, ale všetci spolu tvorme jednu národnostnú skupinu, lebo iba tak sa môžeme zachrániť pred asimiláciou. Práve o to sa usiluje aj dnešný Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenska, ktorý je trňom v oku pre predstaviteľov Rusínskej obrody, považujúcich Rusínov a Ukrajincov za dva samostatné národy, medzi ktoré je potrebné vraziť klin v podobe "oddeľujúcej" spojky "a" (Rusíni a Ukrajinci) namiesto "spojujúcej" pomlčky (Rusíni-Ukrajinci).

Nikdy som nepopieral a ani nepopieram existenciu rusínskeho smeru v národnej orientácii podkarpatských Rusínov medzivojnového obdobia či obdobia predtým, z čoho ma prof. Magocsi obviňuje. Vo svojej odpovedi som mal na zreteli iba jej absenciu na Slovensku bezprostredne pred začiatkom tzv. "ukrajinizácie" na začiatku 50. rokov, keď u nás skutočne dominoval veľ'koruský smer, v zárodku existoval smer ukrajinský, avšak smer, ktorý by považoval Rusínov za samostatný rusínsky národ tu vtedy neexistoval. Aj najhorlivejší dnešní zástancovia národnej svojbytnosti Rusínov sa vtedy považovali za Rusov a východoslovenských Rusínov považovali za súčasť ruského národa. Z toho jasne vyplýva, že komunistický režim v 50. rokoch nezlikvidoval rusínsku, ale veľ'koruskú orientáciu.

Prof. Magocsi vidí tento problém v celkom iných dimenziách. Považuje sa za tímočníka "hlasu ľudu" a mňa obviňuje z "bezohľadného" ignorovania tohto hlasu, tvrdiac, že odmietam "legitímne túžby tých, ktorí si želajú, aby ich považovali za príslušníkov patriacich k samostatnej rusínskej národnosti" (s. 321). Ale ja ich neodmietam. Naopak, rešpektujem právo každého jednotlivca hlásiť sa za toho, kým sa cíti, ale som proti politickému zneužívaniu národného povedomia. Podľa môjho názoru v karpatskom regióne nežijú dve autochtónne národnostné skupiny - Rusíni a Ukrajinci (ako to tvrdí prof. Magocsi), ale iba jedna a osobne nevidím lepšiu možnosť pre jej označenie ako označenie pomocou pomlčky - Rusíni-Ukrajinci. Prof. Magocsi kategoricky odmieta takéto označenie.

O tom, že prof. Magocsi má skreslené informácie o masovosti "rusínskeho" hnutia svedčí nasledujúca skutočnosť. Zakarpatská oblastná rada ľudových

poslancov v Užhorode svojím uznesením na jar 1992 rozhodla, že každý obyvateľ má právo zmeniť si ukrajinskú národnosť na rusínsku. Za pol roka toto právo využilo ... 29 ľuď. 29 z 800 tisíc príslušníkov ukrajinskej národnosti. Čo je potom podľa prof. Magocsiho "hlas ľudu" na Zakarpatskej Ukrajine?

S tým je spojená aj otázka "rusínčiny" ako spisovného jazyka, o kodifikáciu ktorého sa prof. Magocsi usiluje nielen z teoretického, ale aj z praktického hľadiska. Z jeho iniciatívy bol 6.-7. decembra 1992 r. v Bardejovských kúpeľoch zorganizovaný vedecký seminár *K otázkam kodifikácie rusínskeho jazyka*, prof. P. R. Magocsi ho považuje za "Prvý rusínsky jazykový kongres." Zúčastnilo sa ho takmer 100 tzv. "rusinológov" z desiatich štátov sveta, vrátane USA, Kanady, Švajčiarska, Monaka a stredo-európskych krajín kde žijú Rusíni. Nebol medzi nimi ani jeden lingvista, ktorý by sa venoval výskumu nárečí karpatského regiónu, ba čo viac, takíto lingvisti boli z kongresu a priori vylúčení. Na kongrese mali byť kodifikované pravopisné normy jednotného rusínskeho spisovného jazyka, lenže ukázalo sa, že vytvorenie jednotného rusínskeho spisovného jazyka na základe miestnych nárečí je ilúzia, pretože tieto nárečia sú medzi sebou značne odlišné a každá skupina by chcela, aby za základ spisovnej normy bolo vzaté jej nárečie. Nakoniec bolo dohodnuté (znovu na návrh prof. Magocsiho, ktorý nie je a nikdy nebol jazykovedcom) vytvoriť štyri rusínske spisovné jazyky: pre Rusínov Zakarpatskej Ukrajiny, Slovenska, Poľska a Vojvodiny (už existujúci). Lenže k vytvoreniu spisovného jazyka nestačí želanie jednotlivcov. K tomu musia byť reálne predpoklady a určitá "spoločenská objednávka". A tejto (s výnimkou Rusínov Vojvodiny) niet. Vzniká otázka: komu majú slúžiť štyri rusínske spisovné jazyky a aké bude ich praktické uplatnenie v novej Európe?

Vláda Slovenskej republiky (na rozdiel od vlád susedných krajín - Ukrajiny, Poľska a Maďarska) všestranne podporuje "rusínske" hnutie na Slovensku, ideologickým vodcom ktorého je práve prof. P. R. Magocsi. Bez finančnej podpory Ministerstva kultúry SR by toto hnutie, ktoré v širokých masách nemá živnú pôdu - zaniklo.

Napriek všetkému fenomén obnoveného alebo novovznikajúceho rusinizmu na východnom Slovensku je zaujímavým javom aj z hľadiska národopisu, preto by ho národopisci Slovenska nemali ignorovať, ale skúmať na základe prísnych vedeckých kritérií.

Mykola Mušinka

POZNÁMKY

- 1 Slovenský národopis, 1992, č. 2, s. 183-192. Moja odpoveď Pohl'ad z iného zorného uhla - tamtiež, s. 197-199.
- 2 KONDRATOVYČ, I.: Istorija Pidkarpatskoj Rusi. Užhorod 1930, s. 5.
- 3 HÚSEK, J.: Národopisná hranice mezi Slovákya a Karpatorusy. Bratislava 1925, s. 14.
- 4 Citované podľa zb.: J. E. Pavel Gojdič ČSVV jepiskop

prjaševskij. Prjašev 1947, s. 54-55.

5 Sribna zeml'a. Užhorod 1992, č. 2, s. 2.

6 Organizátorom seminára bol Karpatskoruský výskumný inštitút v New Jersey, prezidentom ktorého je P. R. Magocsi a Rusínska obroda, ktorá ho z prostriedkov Ministerstva kultúry SR financovala v plnej miere.

Sčítanf lidu
historii čen
místo. Pfo
společnosti
společných
sčítanf lidu
hlediska nt
nostního sl
škálu národ
současnosti
Stalo se to
nost je nov
českou, mor
uváděná ul
národnost
obnovuje n
tříděná n
národnost.
Náš př
obyvatelstv
letech 1970
č. 144/1968
venské soe
"ukrajinská
ztotožněnf.
národnost"
1970 do kor
tříděná po
unitaristick
Součas
lidu 1991 ro